

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

2018
02

FŐÉPÍTÉSZEK | Aba Lehel — Szentendre

Vándorokból mesterek | Kovács Gábor

KRITIKAI REGIONALIZMUS ÉS ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM

Ház a Bükkös-patak partján

AMI KINT VAN, AZ VAN BENT IS | Waldorf-óvoda, Szombathely

Közösségi Csarnok | Son La, Vietnam

A víz az ókori filozófia szerint a világot alkotó négy őselem egyike. Arisztotelész a hideg és nedves alaptulajdonságokkal jellemezte. Nem véletlenül szeretjük a nyarat víz mellett tölteni – ezeken a meleg napokon nincs jobb hely a vízpartnál.

Főépítési rovatunkban Szentendre főépítészt, Aba Lehelt mutatjuk be. A Duna menti kisváros az elmúlt években sokat tett azért, hogy folyóparti adottságait minél jobban kihasználhassák a helyiek és a turisták. A főépítést az elkezdett munka folytatásáról, települése múltjáról, jövőjéről kérdeztük.

Szentendréről Vietnamba utazunk, hogy bemutassuk a Vo Trong Nghia építész által tervezett Közösségi Csarnokot. A természetes anyagok és szerkezetek, a tradicionális formák alkotta épületegyüttes párhuzamba állítható a magyar organikus építészet célkitűzéseivel.

A vietnami kitekintést követően bemutatjuk a Tisza-parti Zentán a délvidéki település új katolikus templomát.

Nyáron a hegyek között is érdemes kirándulni. *Vándorokból mesterek* című rovatunkban a Balassagyarmaton élő Kovács Gábor építész munkásságával, kiemelten a környező erdőgazdaságok számára tervezett épületeivel ismerkedhetünk meg. A cikkből arra is fény derül, milyen kapcsolat van az építészet és a tájfutás között.

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

2018
02

04

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

✘ Főépítészek | Master Architects

- 06 Interjú Aba Lehel főépítéssel – Szentendre (Dénes Eszter)
Interview with Master Architects Lehel Aba, Szentendre
- 16 Kritikai regionalizmus és ökológiai lábnyom
Ház a Bükkös-patak partján (Építészet, szöveg: Erhardt Gábor)
Critical Regionalism and Ecological Footprint
House on the Bank of Bükkös Brook (Architect: Gábor Erhardt)
- 22 Közösségi Csarnok – Son La, Vietnam
(Építészet: Vo Trong Nghia, szöveg: Terdik Bálint)
Ceremony Dome – Son La, Vietnam (Architect: Vo Trong Nghia)

✘ Vándorokból mesterek | Itinerants Turned Masters

- 28 Interjú Kovács Gáborral (Kuli László)
Interview with Gábor Kovács
- 34 Vissza a természetbe! – Házak az erdőben
(Építészet: Kovács Gábor, szöveg: Dénes Eszter)
Back to Nature! – Houses in the woods (Architect: Gábor Kovács)
- 38 A Lisieux-i Kis Szent Teréz- emléktemplom – Zenta, Munkástelep
(Építészet, szöveg: Tóth Vilmos)
The Therese of Lisieux Memorial Church – Senta, Workers' Colony (Architect: Vilmos Tóth)
- 42 Ami kint van, az van bent is. Waldorf-óvoda – Szombathely
(Építészet: Litkei Tamás, szöveg: Buella Mónika)
The Same Thing both Inside and Outside
The Waldorf Kindergarten of Szombathely (Architect: Tamás Litkei)
- 52 A gazdálkodás építésze – gazdálkodó építészet
Emlékezés Reischl Gáborra
The Architecture of Frugality – Frugal Architecture
In memoriam Gábor Reischl
- 57 Emlékezés Sári Istvánra (Sáros László György)
In memoriam István Sári
- 58 Hírek
- 59 Könyvajánló

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata.
Kiadja az Egyesülés nevében
a Kós Károly Alapítvány.

Kós Károly Alapítvány

1034 Bp., Kecse u. 25.
Bankszámlaszám:
10402166-21629530-00000000
Adószám: 19193580-2-41

Felelős kiadó:

Dévényi Sándor és Zsigmond László
Alapító főszerkesztő: † **Makovecz Imre**
Főszerkesztő: Dévényi Sándor
Felelős szerkesztő: Dénes Eszter
Titkár: Salamin Krisztina

A szerkesztőbizottság tagjai:
Buella Mónika, Csóka Balázs, Erhardt Gábor,
Jánosi János, Kuli László, Szűcs Endre,
Terdik Bálint, Tóth Péter, Turi Attila
Lapterv és tipográfia: Vízvárdi András
Angol fordítások: Móra Zoltán
Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest

Honlap: www.orszagepito.hu
ISSN 0866-0069

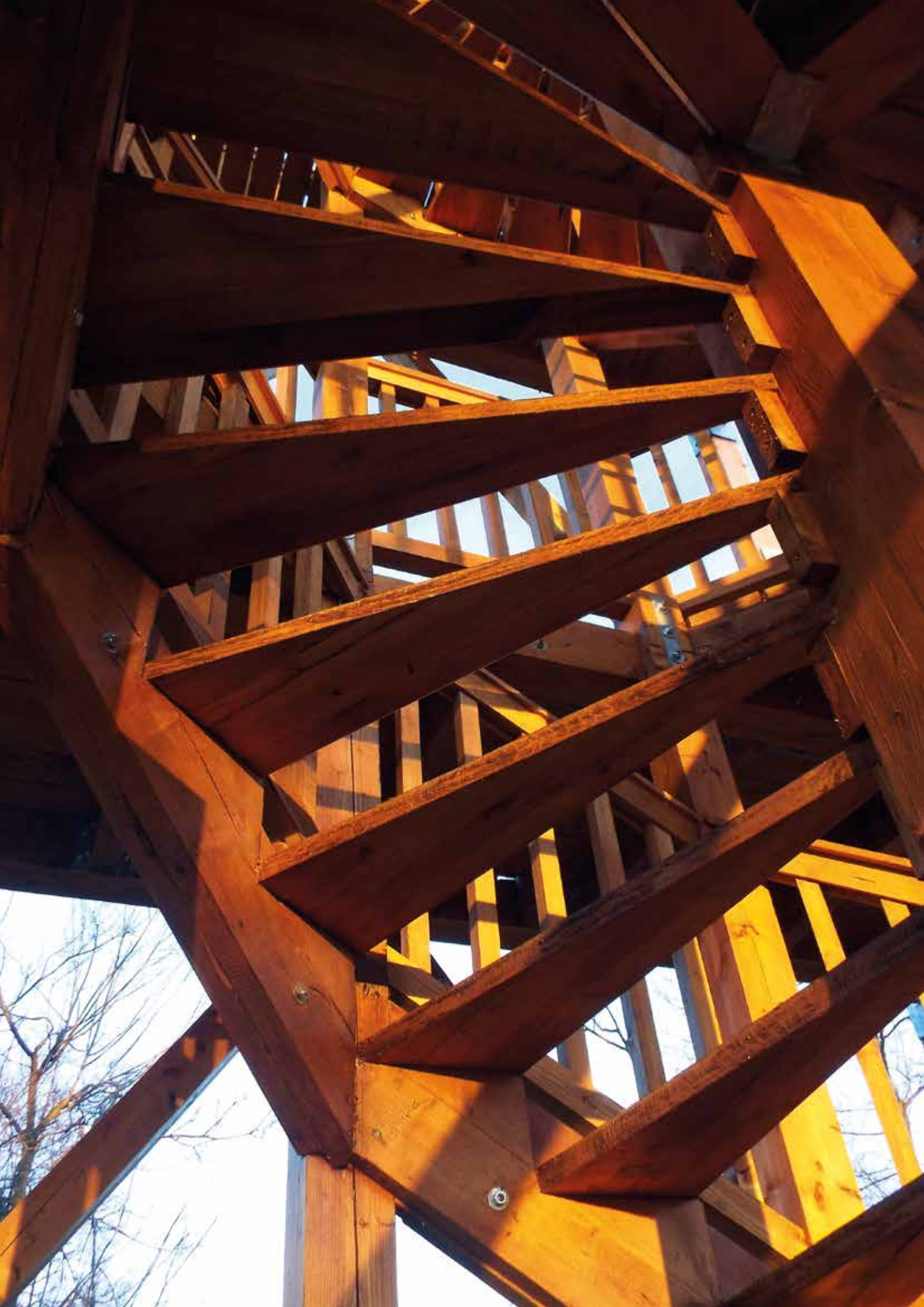
A lap előfizethető átutalással, az Alapítványtól igényelt csekken vagy személyesen.
Ügyintézés, régi példányok árusítása:
Artbureau Kft.

1065 Bp., Nagymező utca 4. 1/128.,
telefon/fax: (+36 1) 322-0677;
e-mail: haabkatalin@gmail.com
Egy szám ára: 800 Ft
Előfizetési díj a 2018. évre 3000 Ft,
külföldi előfizetőinknek a
postaköltséget is felszámítjuk.

nka MWA

Támogatók:

MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA
NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
Bonex Építőipari Kft., Arker's Stúdió Kft.,
Farkas Építészroda Felületkémia Kft.,
Forma Rt.

▲ Drónfotó az óvárosról

FŐÉPÍTÉSZEK

Aba Lehel – Szentendre

Fotó: **Dénes** György, **Kedves** Zsófia

Szentendre a főváros vonzáskörzetében fekvő, közel huszonnyolcezer fős település. A festők városaként ismerjük, pezsgő kulturális élete nemzetközi hírű. Páratlan épített és táji adottságai miatt a turistákon kívül a Budapestről kiköltözni vágyók kedvelt célpontja. Aba Lehel főépítészként több mint öt éve segíti a város életét. Tapasztalatairól Dénes Eszter kérdezte.

INTERJÚ ABA LEHELLEL

Dénes Eszter

07

▲ Fotó: Angeli T. Petra

› Hogyan lettél Szentendre főépítésze? Van családi vagy egyéb kötődésed a városhoz?

A negyedik gyermekünk megszületését követően, 2010-ben költöztünk Budapestről Szentendrére, feleségem családjának egykori patakparti nyaralótelkére. Ez nagyjából egybeesett a válság időszakával, ami a szakmának is igen nehéz periódusa volt. Sokunkat ez egyfajta kitekintésre, újragondolásra sarkallt. Mindig is érdekelt ez a hivatás – évekkorábban Budakeszire is hívtak főépítésznek. Szentendrére érkezésemkor, fővárosi kapcsolataim révén éppen a VI. kerületbe készültem főépítésznek. Ekkor tettem le a szükséges vizsgákat, és indultam el ezen az úton. Mindeközben kiderült, hogy Szentendrén is főépítészt keresnek. A feladat nem volt kicsi: a mai kor építészét intenzív értékörzés mellett legyen képes átültetni a védett városi szövetbe. Döntennem kellett, hogy immár szentendreiként bejárok-e egy fővárosi hivatalba, vagy maradok, és elvállalom a helyben kínáló, szakmailag is vonzó megbízást. Ezt megelőzően több családi házat is terveztem a városba, megbízóimat már a szentendrei Ferences Gimnáziumban eltöltött évekből is jól ismertem. Igen kiterjedt helyi baráti köröm van ebből az időszakból. Érdekes, hogy mindig úgy éreztem, vissza fogok ide jönni, majd hirtelen szinte beszippantott a város.

Aba Lehel (1973)

1991–1995 Ybl Miklós Műszaki Főiskola, építésmérnöki szak

1996 Bécsi Műszaki Egyetem (Technische Universität Wien) építésmérnöki szak

1997–2000 YMMF Építésztervező szakmérnöki képzés

2007–2008 BME Középülettervezési Tanszék – Mesterkurzus

2012 Főépítési vizsga letétele

Munkahelyek

1996 Rudolf Artner irodája

1996 XXL Építész Iroda Kft.

2002 TALETA Építész Iroda Kft., alapító tag, Bogár Tamással

2013– főépítész, Szentendre

2014 ABSZTRAKT Építész Műhely Bt., alapító

› Ezek szerint rögtön a mély vízbe kerültél.

Alföldiné Petényi Zsuzsa munkáját vettem át 2013 januárjától. Ő addig egy személyben végezte a főépítési feladatokat, miközben a vagyongazdálkodásba is besegített. Kiváló helyismeretével és pozitív szakmai hozzáállásával szerencsére továbbra is segíti az önkormányzat munkáját. Éppen 2012 végén jelentek meg az építésügyi kódexek, így a településképi véleményezés és a bejelentés mindenki számára új feladat volt. Azzal szembesültem, hogy a teljes működési háttéranyagot, rendeletcsomagot el kell készíteni ahhoz, hogy működtetni lehessen a főépítési „rézleget”, amit akkor még egyedül én alkottam. Ez valóban mély víz volt, hiszen már önmagában kihívásnak bizonyult átvenni egy feladatkört, vinni a tervtanácsot, mindemellett beletanulni annak lélektanába, nemhogy rögtön rendeletalkotással kezdeni. A többi település is ekkor kezdte az új rendszernek megfelelő működését, így egymást segítve haladhattunk tehát előre. Ezzel párhuzamosan jelentősen megnövekedtek a napi szintű feladatok is, hiszen több, korábban még építési engedély alá tartozó tevékenység került tisztán főépítési hatáskörbe. Hamar világossá vált, hogy ezt a munkamennyiséget nem lehet egy személyben végezni. Ezért meg kellett szerveznem a Főépítési Kabinet működését. Először egy településtervező, majd egy építész munkatárssal is bővült a csapat.

› Azóta ismét fordult a világ. Az új településképi rendelet okán várható további bővítés?

Ez a háromfős irodai felállás az alapvető főépítési feladatok ellátására ugyan alkalmas, de sokszor hiányolom belőle azt a fajta építési szabadságot, ami a városban való aktívabb jelenlétet jelenti. Ez gyakran háttérbe szorult a túl sok adminisztrációs és operatív feladat miatt. Az arculati kézikönyv hozadékaként megjelenő új településképi rendelettel és a bejelentések Ákr. (azaz a 2016. évi CL. törvény) szerinti kezelésével a főépítési poszt olyan hatósági jellegű munkakört is magában foglal, ami csak az apparátus további növekedésével kezelhető. Egy főépítész ugyanis szerintem akkor tud jól működni, ha nem annyira hivatalnok, hanem inkább konzultáló építész, aki jelen van, jelenlétével erősíti a szemléletformálást.

› Fontos, hogy a főépítész gyakorló, tervező építész legyen?

Nagyon fontos, hogy legyen lehetősége és elhivatottsága arra, hogy rendszeresen vigyen, vagy vegyen részt építészeti projekteken. A megfelelő építészeti gondolkodásmód életben tartásához, a szakma egészséges megítéléséhez feltétlenül szükséges, hogy ne csak hivatalnokként és egyfajta kontrollerként,

▼ Duna-parti látkép

◀ Az árvízről a korzó mentén 2014-ben átadott mobilgát védi a várost

▲ Forrás: Fortepan

hanem gondolkodó, alkotó építészként gyakorolhassuk főépítési hivatásunkat.

› **Ennyi feladat mellett tudsz tervezési munkát vállalni, viszel irodát? Ezek között van helyi megbízás is? Egyáltalán, mit gondolsz arról, hogy egy főépítész helyben is tervez? Erről megoszlanak a vélemények. Vannak, akik etikailag aggályosnak, mások egyenesen kívánatosnak tartják, hiszen példát kell mutatni.**

A kezdetektől klasszikus köztisztviselői státuszba kerültem, ahol az volt az elvárás, hogy Szentendrére és lehetőség szerint a vonzáskörzetébe se nagyon tervezek. E szemléletmód formálását is egyfajta feladatként fogtam fel, hiszen azt a potenciált, amit egy főépítész (főleg egy szakmagyakorló építész) magával hoz, véleményem szerint egy településnek inkább kihasználnia kell, nem pedig korlátoznia. Végül úgy alakult, hogy kisebb-nagyobb munkákat elvállalhattam. Szerencsére a városnak is voltak olyan kisebb léptékű értékmentő, városszépítő feladatai, amelyekben

mint építész vehettem részt. A munka-beosztásomat igyekszem úgy alakítani, hogy néhány, számomra is fontos feladatot elvállaljak. A tervfeldolgozás az, ami időigényes. Ezt egy kisebb iroda fenntartásával és építészpartneri kapcsolatokkal oldom meg.

› **Ma már egyre inkább az a gyakorlat, hogy kisebb feladatokkal – térrendezés, buszmegálló – kifejezetten a főépítész bizzák meg. Szentendrán tényező a főépítész a város életében? Egy-egy nagyobb beruházás előtt kikérik a véleményed?**

Úgy vélem, egy főépítésznek része van abban, hogy milyen egy város arca, abban pedig helye van az ő saját munkájának. Ezt nemcsak megengedném, hanem kifejezetten forszíroznám. A főépítész elgondolása minta lehet. Fontos, hogy élesben megmutathassa, mit tart jónak és követendőnek. Ezen a téren országos szinten szemléletmódváltásra volna szükség. Szentendre korábbi városvezetése inkább egy hivatali feladatkört értett a főépítési poszt alatt, melybe a

településrendezési eszközök módosítása, kidolgozása, a tervtanács vezetése, olykor városfejlesztési kérdések véleményezése tartozott. A jelenlegi vezetés azonban sokkal nyitottabb arra, hogy kihasználja a főépítész tudását, energiáját és elhivatottságát. Felismerte, hogy kisebb városi feladatok szintjén is fontos lehet az értékteremtő munka, amely a főépítész segítségével megvalósítható. Nagyobb városi projektek előkészítése és a tervezési szakasz végigvitele pedig már rutinszerűen a főépítész bevonásával folyik. Céлом, hogy megmutassam, milyen erő lakozik ebben.

› **Milyen ma Szentendre arca?**

Bizonyos, hogy nem egyarcú, épített környezete legalább kétpólusú. Elválik egymástól a történelmi belváros, és az azt körülvevő üdülő- és lakóterületi zóna. Míg az egyik történetiségénél és eredetiségénél fogva csodálatos és védendő, a másik a természeti adottságai miatt különleges. Ennek megfelelően mások az elvárások velük szemben:

▲ Szentendre régi képeslapokon

a belvárosban a tradicionális értékeket, a peremrészeken a kisvárosi hangulatot, a természetközeli jelleget, táji karaktert tekintjük értéknek. Éppen ezért úgy vélem, hogy nagyon újszerű gondolatot nehéz ide behozni, és nem is biztos, hogy szükséges. Vannak részei a városnak, melyek persze elbírnak új hangsúlyteremtő elemeket. Gondolok itt a déli rész fejlődésben lévő gazdasági zónájára, vagy a Duna-part sok esetben alulhasznosított részeire. A feladatunk zöme inkább a helyes viselkedés megtalálásából, a fejlesztések arányos léptékben tartásából és az illeszkedés kereséséből áll. Szokták mondani, hogy Szentendre attól jó, amilyen – nos, ezt igyekszünk ötvözni a minduntalan megújulni vágyó építész akarral.

► **Az illeszkedés ma az építészet mágikus szava. Mit jelenthet ez pontosan a történelmi belváros és a Számárhegy tekintetében?**
A belvárosnál az első számú tervezési mottó az, hogy illeszkedjünk a tradicionálshoz, azaz a karakteres várososszö-

vethez: az épületek léptékéhez, olykor irracionális megjelenéséhez és egyedi formáihoz, beszédes anyaghasználatához, változatos színezéséhez. Nagyon fontosak az előzmények, az archív anyagok megismerése és felkutatása. E tekintetben nagy erő és segítség a Településképi Arculati Kézikönyv. Ebből megismerhető, hogy minden egyes helynek története, gyökere van, amelytől nem lehet elvonatkoztatni egy teljesen új beépítés során sem. A belváros történeti magja jellemzően műemléki jelentőségű terület, rengeteg egyedi műemlékkel, örökségvédelmi kontroll alatt is tartva. Ennek közvetlen szomszédja a főként lakófunkciónak helyet adó Számárhegy, amely „csak” helyi védettséget élvez. Egykor egységes hangulatát – egy-két kevésbé sikeres beépítéstől eltekintve – máig őrzi. Ennek megóvása az egyik legnehezebb feladatunk. Az új szabályok szerint kinyíló tervezői szabadság sajnos a felszínes, átgondolatlan megoldások veszélyét rejti. A TAK – bár kiemelt figyelmet fordít erre a területre – ez esetben önmagában véve kevés lenne, itt tehát a kötelező szakmai konzultációt kellett bevezetnünk.

► **A 300 négyzetméter alatti bejelentésre gondolsz?**

Igen, amelyik az arculati kézikönyv és a hozzá kapcsolódó rendelet nélkül a védett városképben visszafordíthatatlan folyamatokat generált volna. Kontrollálatlanul tűnhettek volna el olyan, ma még jelen lévő értékek, amelyek a városrész meghatározóak.

► **A főépítések jelentős része szerint a járási szintű engedélyezés és az egyszerűsített bejelentési eljárás következtében nincs már kellő rálátásuk és befolyásuk az adott településre. Az új településképi rendelet és a hozzá kapcsolódó eljárás visszahozza azt, amit az egyik oldalon elvesztettünk? Egyensúlyba fog ez kerülni?**
A belvároson kívüli területek tekintetében túl sokat nem veszítettünk. Jellemzően formálódó karakterű még az üdülő- és a lakóterület jelentős része.

Itt évtizedek óta fizetőkép kereslet jelenik meg, jó minőségű épületállományt létrehozva. Ennek az építési kedvnek a „kordában tartása” jelenti a településképi feladatot. Az apparátus leterheltsége miatt korábban se tudtuk úgy működtetni a településképi és tervtanácsi véleményezést, hogy minden egyes építési engedélyt lássunk e területről. Csak bizonyos építési volumen fölött volt kötelező a véleményezés, valamint azokban az esetekben, amikor a tájkaraktertől idegen, újszerű forma próbált megjeleni. Ilyenek például a lapos vagy kis hajlású tetővel megálmódott, modern épületek, amelyek környezetében valamilyen hagyományosabb épületállomány van. Az új településképi rendelet is hasonló elven működik: azokat a beépítéseket vizsgáljuk elsősorban, amelyek erőszakosan próbálnak mások lenni, mint amilyen a környezetük. A tervtanácsi zsűri keretében szakmai konzultációra törekszünk, ahová még vázlattervi szinten igyekszünk behívni a terveket.

► **A tervtanácsot ezek szerint nem előzi meg egy főépítész konzultáció?**

Az egyszerű bejelentésekre nincs településképi vélemény, ennél fogva nincs kötelező tervtanács sem. Ezekben az esetekben kiemelt jelentőségű a főépítész konzultáció. Sokakban még mindig él az a beidegződés, hogy elsőként az építéshatósági osztályt kell felkeresni. Az arculati kézikönyv készítése, kommunikációja viszont sokat segített a városképi összefüggések hangsúlyozásával, így egyre inkább igénybe veszik az előzetes főépítész konzultáció lehetőségét. Fajszűsőbbnek ítélt ügyekben az építész és a megbízót is igyekszem meggyőzni a tervtanácsi konzultáció fontosságáról, értelméről. Ma már sokan, szívesen eljönnek a tervtanácsba, több olyan eset volt, amikor utólag köszönetet kaptunk nemcsak tervezőktől, hanem építetektől is egy jó döntés meghozatala miatt. Ilyen tekintetben tehát a konzultáció maga a tervtanácson zajlik. Inkább úgy mondanám tehát, hogy a településképi véleményezést előzi meg a főépítész,

▼ Homlokzatfelújítás az önkormányzat megbízásából, Fő tér 15–16. Építész: Jassó Sándor

illetve tervtanácsi konzultáció. Ezt követően a településképi eljárás tekinthető inkább formalitásnak, ahová így az előzetesen véleményezett/jóváhagyott tervek tudnak bekerülni.

› Mit vár a város az arculati kézikönyvtől, azaz a TAK-tól?

A TAK legnagyobb eredményét és erejét én még mindig a készítésében látom. Számomra ez egy újrafelismerése volt a város értékeinek. Igyekeztünk feltárni mindazon értékeket – legyen az egy panoráma, kilátások, átlátások, egy táji kapcsolódás, egy forrás, egy utcakép –,

amelyeket a városlakók is annak tartanak, de eddig nem tudtuk rögzíteni, hogy miben áll a szépségük és értékük, és hogyan védjük meg őket. Ez az érték-megőrző és egyben értékteremtő erő a legnagyobb pozitívuma a kézikönyvnek, kiegészülve azzal a hangulattal, amit visszahoznak a fotók és az érzékeny grafikák. Ettől válik hitelessé és hatásossá. Amúgy csak egy építészeti kiadvány lenne szép házakkal, de így, a történeti alátámasztással együtt egy kerek egészet alkot. Kimondtuk, milyen Szentendre, és hogy milyen akar maradni. Erre való hivatkozással könnyebben el lehet háritani

az olyan próbálkozásokat, tétova gondolatokat, amelyeket sokszor a divatlapok inspirálnak, de a hely identitására nem reagálnak. A kézikönyvből kiderül, milyen gyökerek mentén épült fel a város, melyek az erősségei, szépségei.

› A történeti belváros és a Szamárhegy tekintetében, amely ma még nincs szabályozva, felmerül a kérdés, mi a helyes irány: túlszabályozni, vagy inkább egy laza keretbe foglalni, amit segít az arculati kézikönyv és a tervtanács is.

Idekerülemkor, a sok más feladat mellett, a belváros szabályozása volt az egyik leghatározottabban megfogalmazott igény. A korábbi HÉSZ-ben nem szabályozott területként volt megnevezve, az azóta elkészült új szabályzatban (SZÉSZ) kialakult állapotú övezetbe sorolódott, de egyedi, paraméterezett övezeti előírások nélkül. Az arculati kézikönyv és a településképi rendelet szinte minden előre megmondható szabályt leír, a beépítési mutatók meghatározásához a SZÉSZ egyedi tömbvizsgálatot ír elő. Ennél azért még mélyebbre is lehetne menni egyedi épületekre, vagy csak egyes utcákra jellemző összefüggések feltárásával. Éppen ezért a TAK készítésében részt vett építészirodák további közreműködésével folyamatban van a belvárosra vonatkozó karaktervizsgálat elkészítése. Ennek során olyan meghatározó igazodási pontokat tárunk fel, amelyek alapján az egyes ingatlanok megőrzése, hasznosítása, az új épületek léptékben tartása és illeszkedése tovább pontosítható.

› A belvárosban a földszinten üzletek, az emeleten lakások találhatóak, amelyek műszaki állapotuk és nehézkes hasznosításuk miatt fokozatosan elnéptelenednek. A műemléki védelem kellően rugalmas ahhoz, hogy helyben tartsák a lakosokat, illetve a bérlőket, vagy ez inkább elriasztó számukra?

Úgy vélem, hogy a neuralgia nem a műemléki védelemből következik, hanem abból, hogy ezekben az erősen leromlott állagú épületekben elaprózott szociális

bérlakások vannak. Valójában gazdasági-társadalmi jellegű a kérdés: hogyan lehetne ezt az értékes épületállományt a belváros nivójának megfelelően hasznosítani, esetleg egy magasabb minőségű lakófunkcióval vagy szálláshely-szolgáltatással. Ehhez azonban szociális bérlakásprogram kellene, melyet a város külsőbb, de jó közlekedésű részein lehetne megvalósítani. Szóba jöhetnek a jelenlegi lakótelepek, vagy még inkább az újonnan létesülő lakófejlesztések. A belvárost mentesíteni lehetne e nehéz örökség alól, ezt azonban a város – tulajdonosként – nem biztos, hogy végre tudja hajtani. Két út lehetséges: jó gazdaként fokozatosan megújít, majd a kiadásból befolyó pénzt erre a célra forgatja vissza, vagy egy-két nagyobb értékesítéssel kalkulál, és a túlzottan nagy önkormányzati tulajdonú épületállományt optimális mértékre csökkenti. Az ebből befolyó bevételből létre lehet hozni nivósabb szolgáltatásokat, lakó- vagy irodai funkcióval. Az igény ez utóbbira igen jelentős, hiszen a kreatív ipar – alkotóművészek, építészek – képviselői nagy számban vannak jelen, és szeretné-

nek helyben dolgozni, alkotni. A város akár inkubációs programmal, akár kedvezményes irodabérlettel is segíthetné az alkotó tevékenységet folytatók helyben tartását. Mindez nagyon nagy tökétpé képvisel a város életében. Ez mint vállalkozási pontenciál azért is fontos, mert Szentendrének nincsenek kiemelt méretű ipari-gazdasági területei, ipari parkjai. A városvezetés kulturális részlege jelentős energiát fordít a kreatív tőke kiaknázására. Szentendre mint művészeti központ ilyen tekintetben újraértelmezhető.

> A jelenlegi vezetés döntött arról, hogy a város nem akar tovább nőni, azaz nem akar újabb területeket lakóvá átminősíteni. A hiányzó intézményi ellátó funkcióra kívánja fenntartani a lakóterületekbe ékelődő, beépítetlen részeket. Van-e még mindig jelentős lakosság szám-növekedés, hogyan tudja ezt lekövetni a város?

Friss főépítésként a másik nagy feladat a településfejlesztési koncepció újragondolása, és a város teljes településrendezési dokumentumrendszerének megújítása volt. Tavalay fogadtuk el az új építési szabályzatot és szerkezeti tervet,

amit megelőzött a fejlesztési koncepció kidolgozása. Ennek eredményeképpen korszerű, egymásra épülő városrendezési anyag készült el. Ugyan korábban is számos tényező és döntés a lakóterületi STOP irányába mutatott, mégis, e komplex fejlesztési és rendezési folyamatok során tudta rögzíteni a városvezetés, hogy a korábban közel 50 hektár összterületű, lakóterület-fejlesztésre kijelölt zónákat nem szeretné lakóterületbe vonni. Ellenkezőleg: a már itt élő lakosság javára, és a még organikusan fejlődő, de már kialakult státuszú városrészek kiszolgálására próbálja meg azokat hasznosítani. A korábbi több évtizedes huzavonákat lezárandó, ezzel a lépéssel újabb családi házak és lakóparkok helyett azt kívánja biztosítani, hogy a lakosság igénye és a város szolgáltatásai egyensúlyba kerüljenek.

> Szentendre végeredményben egy nagy lépény, egy közepén dobogó szívvel: ide, azaz a belvárosba összpontosul minden intézmény. Mára azonban akkorára nőtt ez a test, hogy ez a szív túlterhelte vált. Ezzel a lépéssel kialakulhatnak olyan alközpontok, amelyek mentesítik a belvárost?

▲ Fő tér

◀ Kilátás a Templomdombról

▼ Sikátor

Igen, alközpontokat is magukban tudnak foglalni, és ki tudnak egészülni olyan, nagyobb területigényű fejlesztésekkel – iskola, óvoda, campus, sportlétesítmények, szolgáltatások –, amelyek a már itt élő, és a lassan, de folyamatosan növekvő számú lakosságot ki tudják szolgálni.

› **Általában választási ciklusokban és jövőbeni szavazatokban gondolkodnak a városvezetők. Nem általános ez a fajta bátorság, józan mérlegelés és előrelátás, mely feltételezhetően sok konfliktussal jár a terület tulajdonosaival. Meggyőzhetők arról, hogy a közösség érdeke itt felülírja az egyéni érdekeket?**

A város optimista, mert olyan befektetői akaratok mutatkoznak, amelyek egyeznek ezzel a városfejlesztési elvvel, és nem riad vissza attól sem, hogy adott esetben magántulajdonosokkal egyezkedjen. Egy ilyen helyzet, bárhol is járunk az országban, konfliktusokat szülne, hiszen személyre lebontva fájdalmas lehet, miközben a közösség szempontjából nagy jelentősége van. A tulajdonosok várakozása az aktuális településrendezési dokumentumokon alapult. Igaz, ezeknek a nagy blokkoknak kisebb részterületeire a korábbi szerkezeti tervek is városi alközpontokat jelöltek ki. 2001 és 2015 között a lakóigérettől fokozatosan más irányba mentek a fejlesztési elképzelések. Ezt az egyébként indokolt és előremutató döntést eddig egyik városvezetés sem merete felvállalni. Ez a szemléletváltás érthető módon lassan megy végbe. Ha el tudna indulni egy mintaberuházás, melynek során egy olyan szerethető funkció valósulna meg, ami területarányos, nem meríti ki a végéig a természeti értékeket, akkor egy csapásra hitelessé válna ez a program. Bízom benne, hogy a tulajdonosok egy idő után maguk is keresni fogják ezeket a lehetőségeket.

› **A város lakóterülete tehát nem fog nőni. Ezzel esély van arra, hogy a már régebbi szövet zárványterületei is fejlődésnek induljanak?**

Az önkormányzat megbízásából egykori épületfal- és pincekapu-átalakítás, helyreállítás és térrendezés, Toldi köz. Építész: Aba Lehel, 2017

Igen, reméljük, hogy a beépíthető lakóterületeken lévő szövetiányok befornak. Ma egyébként minden zsebkendőnyi területen, ahová 1-2-3 lakásos házat fel lehetne húzni, megjelenik az építési igény. A lakóterületek tehát effektíve nem nőnek, de a lakásmennyiség egy darabig még biztosan gyarapodni fog.

► **Az ún. „CSOK-os építési láz”, egyáltalán, a hirtelen dinamikussá váló lakóterület-fejlesztés milyen hatással van a város arculatára?**

Ahol a szabályozás értelmében lehetséges a többlakásos, ikerházas, vagy lakópark jellegű fejlesztés, ott a beruházási folyamat szinte kivétel nélkül meg is indult. Ettől függetlenül, egyes területeken – és itt elsősorban a Pannóniatelepre, a Vasúti villasor környékére gondolok – már korábban elindult a beépítésnek egy előnytelen besűrűsödése. Vagyis egy telken két ház, osztatlan közös tulajdonban, nehézkes bejáráttal, lehetetlen kerthasználattal, belső parkolási nehézségekkel. A CSOK megjelenése ezt csak fokozta. Ez ellen oly módon próbált meg hatni az új szabályozás, hogy lakóterületeken az egy telken építhető lakások, illetve épületek számát a telek méretének függvényében korlátozta. Ahogy említettem, külterületből lakóterületbe történő átminősítés nem történik, ezeken a területeken intézményfejlesztést irányzott elő a város. Az üdülőterületek, amelyek lakóvárományos helyzetűek, egyelőre szintén megmaradnak státuszukban, nem lesz átminősítés. Ezzel próbáljuk megakadályozni a korábban megjelenő túlzott sűrűsödéseket.

► **A várost kettészelő 11-es út jelenti a fő közlekedési ütőeret. A négysávos útvonal nem volt része a város organikus fejlődésének, ezt jól mutatja jelenlegi eklektikus képe, sok tekintetben kialakulatlansága. Az 1980-ra kiépült út radikális, máig gyógyíthatatlan beavatkozás volt a város szerkezetébe. Bár megvédte a történelmi városmagot a Dunakanyar felé áramló megnövekedett turizmustól,**

ugyanakkor el is zárja a belvárost a kertvárostól, valamint számos, korábban a belváros részeként működő területtől. Ezeket a levágott részeket vissza lehet még csatolni a vérkeringésbe? Lehet ennek a jellegtelen útnak karaktert adni?

A 11-es sugárirányú utakat vágott ketté. Az útvonal mentén számos olyan zárványterület keletkezett, amely a szövet leeső részévé vált. Ezeket nagyon nehéz

visszacsatornázni és működőképessé tenni. Tétova próbálkozások történtek ugyan, de szükség lenne arra, hogy feltérképezzük a tulajdonviszonyokat, és a szabad vagy kihasználatlan területek értelmet nyerjenek. Kis közösségi terek, vendéglátó teraszok alakulhatnak. A másik kérdés a 11-es arculata. Ez fontos tranzitútvonal, komoly forgalmat bonyolít le. A városkép szempontjából meghatározó elemek a reklámok, cégfel-

▲ Czóbel Múzeum, önkormányzati felújítás. Építész: B. Szabó Veronika, 2016

iratok, melyek rendbetételére jó eszköz a TAK és a településképi rendelet. Fontosak azok a különböző útmenti elemek, például buszmegállók, amelyek öltöztetik ezt a vonalat. Egységes megjelenésű buszmegálló-család tervezésére pályázatot írtunk ki a MOME részvételével. Szándékunkban áll egységes arculatot adni az itt megjelenő utcabútoroknak és köztéri elemeknek. A 11-es egyik vagy másik oldalára születni kell, szokták mondani, olyan erős demarkációs vonal lett. Falat képez a lakóterületek felől a belváros és a Duna felé. Az ezen való keresztüljutás véleményem szerint nem tud jó lenni. Megoldható ugyan aluljárókkal, vagy felszíni zebrákkal, ez azonban vagy a városkép, vagy az autós közlekedés rovására történhet. Ezzel együtt kell élni. Az bizonyos, hogy több átközelkedő sávra lenne szükség.

› **Részben a 11-es úthoz kapcsolódik a tömegközlekedés helyzete, hiszen annak fejlesztése az egész Dunakanyar forgalmi helyzetére hatással lenne. A főváros felé való ingázást egyelőre elsősorban a HÉV biztosítja, melynek végállomása arculatilag rendezetlen. Fejleszthető-e ezzel párhuzamosan például a vízi közlekedés? Szentendrén szinte nincs helyi tömegközlekedés a HÉV és a lakóterületek, valamint az intézmények között.**

A jelenlegi forgalmi helyzet megoldását én is a tömegközlekedésben látom. A kötöttpályás közlekedés északra meghosszabbítható lenne a 11-es mentén, az autós forgalom városi szakaszának térszín alá helyezésével. Erre vannak szép elképzelések, azonban olyan nagy a költségvonzatuk, hogy reálisan ma még nem tudunk gondolkozni róluk. Ami a helyi közlekedést illeti, a városnak a 11-esről kifelé ágazó úthálózata kevésbé alkalmas a tömegközlekedésre, bár kisebb buszokkal ez a terület is részben elérhető lenne. Ehhez társulhatna az iskolabuszrendszer kiépítése. A legnagyobb problémát kétségtelenül a külső városrészek és a belváros, valamint a Püspökmajor közötti átközelkedés jelenti, hiszen ide összpontosulnak

az oktatási intézmények. Gyűrű irányú úthálózat hiányában a városrészek közötti kényeszerű átjárás ráadásul a 11-es terhel. Az intermodális csomópont komplex fejlesztés, sok szereplővel, ami fegyelmezett koordinációt és pályázati együttgondolkodást igényel. Jelenleg hatástanulmány készül a szereplők egyetértésével.

› **A közlekedésbe ezek szerint még nem kapcsolódott be a folyó. Milyen most a Duna és a város kapcsolata?**

A mobilgát nemcsak látványában, hanem funkciójában is kinyitotta a várost a Dunára. A korzó használata egyértelműen felértékelődött. Nem véletlen, hogy a legtöbb városi rendezvény is erre a területre összpontosul. Jelenleg tervezés alatt van a térrendezés és a korzó díszburkolata. Célunk egy olyan, flexibilisen használható tér kialakítása, amely szemlélődésre, pihenésre is alkalmas, ugyanakkor kisebb átrendezéssel komolyabb kapacitású városi rendezvényeket is be tud fogadni. Fontosak a Dunára telepített funkciók is: a csónakkikötők és a folyó menti szárazulatok, melyeket egyre inkább birtokba vesznek a helyiek.

› **Nagyon sok kitérés pontot érintettünk eddig: tömegközlekedés, lakások átstrukturálása a belvárosban, korzó, Duna-part. Van még egyéb lehetőség?**

Van bizony, nem is egy. A Kő-hegy alján lévő erdő és mezőgazdasági területek borzasztóan elaprózott telekstruktúrával rendelkeznek, sok zártkerttel. Ezt a területet ugyanakkor vissza kellene adni a szőlőkultúrának, s ebben nagy lehetőségeket látunk. Szentendrén a borkultúrának évszázados hagyománya volt, melyet a filoxerajárvány akasztott meg. A meszes-vulkanikus kőzet kiválóan alkalmas a szőlőtermesztésre. Ráadásul Szentendre belvárosában a pincék kihasználatlanul állnak. A bortermelés mára átalakult ugyan, de a bor maga megjelenhetne a város életében. Már van erre jó példa is. Hidegkúti Gergő helyi borász például egy számárhegyi pincébe hozza be és termeli ki a borát. A másik fontos téma a gazdasági fejlesztés.

► Régi és új.

Előtérben az evangélikus templom harangtornya (Kocsis József, 2004). Háttérben az egykori Csiprovacska szerb, ma Péter-Pál katolikus templom tornya

tési területek, amelyek a déli városkapu környékén sorakoznak.

► **Milyen fejlesztési igényekkel keresik meg a várost? Nem mindegy, mit fogad be egy település, hiszen egy-egy markánsabb megjelenés rányomhatja bélyegét az arculatra. Mi a kitűzött irány?**

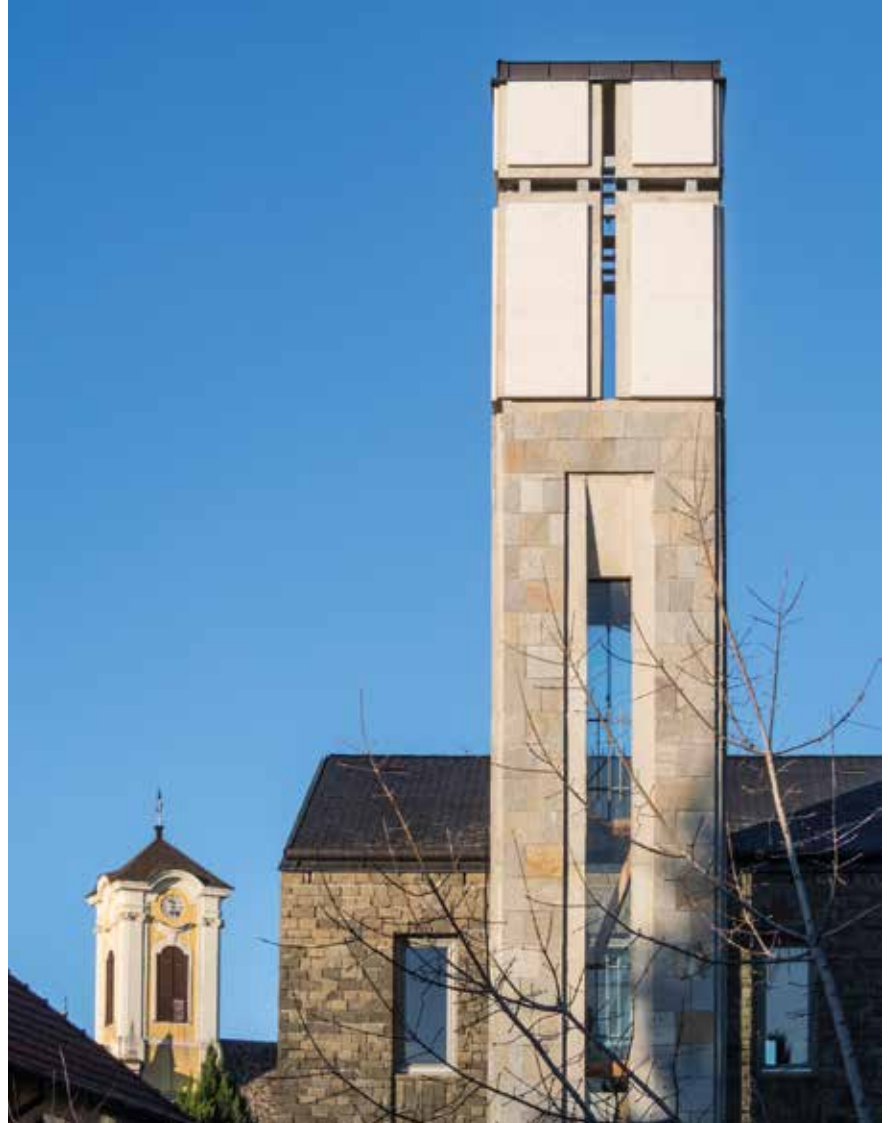
Mindenképpen kisebb telkekben és kisebb léptékű épületállományban gondolkodunk, nem ipari csarnokok rendszerében. A kis- és középvállalkozásokat, innovatív vagy irodaház fejlesztéseket, valamint a tudásbázisú gazdaságfejlesztést céloznánk meg, amit a településfejlesztési koncepció is kifejt. Elsősorban az alkotó léthez kapcsolódó kreatív ipar megerősödése lenne kívánatos.

► **Ha a várost biciklivel közelítjük meg, a látványt a szennyvíztelep és a síthalmok vezetik fel, majd gyártelepek sora következik. Hasonló képet mutat az autós városkapu. A Dera-pataktól a korzóig az igen értékes Duna-part lényegében egy rozsdadóvezet. Ennek a területnek milyen tartalékai vannak?**

Főépítészként egy nagyobb léptékű városfejlesztési programot tudnék elképzelni. A 11-es és a Duna közötti terület folyó felőli sávja kiválóan alkalmas lenne egy, a vízi turizmushoz és a rekreációhoz kapcsolódó fejlesztésre, a szükséges harántirányú átkötések beiktatásával. Ezeknek mindegyike rendelkezhetne Duna-parti kapcsolattal. Erre rá tudna kapcsolódni a jelenleg hiányzó szálláshelyfejlesztés, kongresszusi központtal, vagy irodaház-, esetleg apartmanház-fejlesztés. A 11-es felőli oldal, változó mélységgel, gazdasági-szolgáltatási területként funkcionálhatna tovább.

► **Hogyan határoznád meg Szentendre profilját?**

Ez a város sokáig egyértelmű szerepek mentén definiálta magát. Ma már tudjuk, hogy ennél összetettebb a kép. Egyrészt turisztikai célpont, ami művészeti alapon határozza meg magát. Ezt erősíti a számtalan rendezvény, melyek közül kiemelném az Art Capital programsorozatot.

Ugyanakkor van itt nívós gazdasági tevékenység is. A főváros vonzáskörzetében vagyunk, mégsem egy alvóvárosról beszélünk. Szentendrének önálló arculata van, pezsgő kulturális élettel. Mindeközben a legnehezebb feladat Szentendrének szentendreinek maradni.

► **Hogyan működik itt egy főépítész?**

Budapestről kiköltözve nagyon más közegbe került az ember... A művészekkel, helyiekkel igen gyorsan lehetett kapcsolatot teremteni, amelyet ők is kezdeményeztek. Főépítész tevékenységemet azóta is így élem meg: emberi kapcsolataimon keresztül igyekszem kifejteni azt a hatást, amit fontosnak tartok. Egy élő városba érkeztem, ahol az építésszel és az építettekkel máig személyes kapcsolatot igyekszem kialakítani. Úgy beszélgetünk, hogy az a város javára váljon. Szentendrének erős a lokálpatriotizmus, van erős identitás. Ez viszi előre a dolgokat, s ebbe öröm bekapcsolódni. Mindig számíthatunk a lokálpatriótákra, akik segítenek megérteni azokat a háttértörténeteket, amelyek mentén „olvasni” tudjuk a saját településünket, elkezdünk másképpen gondolkodni róla. Ebben a keretben érzem őszintének és hatékony-

nak a munkámat. A szakma megélésének klasszikus nehézségei persze engem sem kímélnek. Sokszor egy nagyobb léptékű városrendezési munka zsongásából arra ocsúdom, hogy egy számárhegyi bejárati ajtó vasalatával foglalkozom. Ez a léptékváltás adja az izgalmát, egyben a nehézségét a tevékenységemnek.

MASTER ARCHITECTS — ABA LEHEL OF SZENTENDRE

Lehel, ABA has been the Master Architect of Szentendre for most of the last decade. This town of 26 thousand people, well-loved by tourists, is also known as a centre for arts, a haven for painters and a popular destination for those who wish to move out from the capital. Its unique architecture and historical monuments serve as a benchmark for today's urban planners. The Master Architect has a busy job that includes the creation of a local architectural regulation, the drafting of a settlement design guide as well as liaising with landowners, clients and designers. Still, after official hours, ABA manages to take time for urban preservation projects and private practice as well.

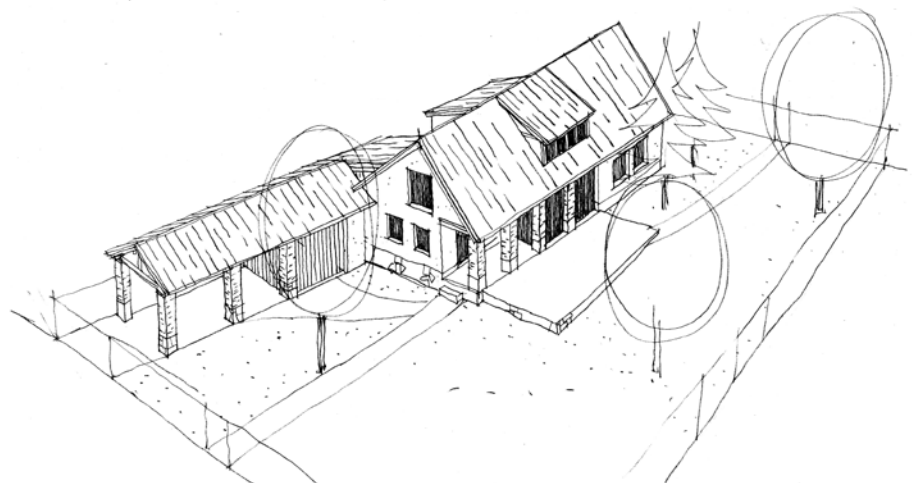
KRITIKAI REGIONALIZMUS ÉS ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM

Ház a Bükkös-patak partján

Építészet, szöveg:
Erhardt Gábor

Fotó:
Kedves Zsófia

Drónfotó:
Dénes György

A hatalmas fákkal kísért Bükkös-part a Szentendrével mára egybeépült izbégi Ófalu különleges atmoszférájú területe. Egy-két elegánsabb villaépület mellett főként a falusias beépítés határozta meg egykor az arculatát, vízimalmokkal, bolgárkertekkel. A buja természeti környezet és az emberi lépték okán a patak menti utcák ma már a város legkeresettebb kertvárosi telkeit rejtik. A fővárosi agglomerációt elidegenítő, arctalan építészeti azonban ezt a városrészt sem kíméli. A CSOK-os építési lázban a kisebb telkek beépítését maximálisan kihasználó, többlakásos egyen-társasházak fojtogatják. A rendszerváltás kori tájidegen „sebek” és a mai „percházak” között egyszerűséget és nemes megjelenést képvisel Erhardt Gábor családi háza. Helyes, azaz helyénvaló: ez elsősorban a lépték világa, mely a szabályozási terv száraz előírásain túlmutatva sokkal inkább az adott közösségben megnyilvánuló viselkedés minősége. (D. E.)

A ház a szűkebb környék egyik legöregebb – de száz évnél semmiképpen sem régebbi – épülete. Több építési fázisban nyerte el a felújítás előtti, meglehetősen rendezetlen alakját. A lehangoló külső azonban több szempontból is kedvező adottságokat rejtett. Mérete és tömege alapján a ház alkalmas volt arra, hogy egy háromgyermekes család ideális otthonává váljon.

A főbb tartószerkezetek, a falak és a fafödém nagy része megtartható volt, csak a tetőszerkezetet kellett teljesen újjáépíteni. Az egyszerű tömegű tetőtérbe „csak” a három gyerekszoba került, minden egyéb funkció elfért a földszinten. A klasszikus előszoba-nappali-konyha-étkező-háztartási helyiség térsoron egy kis dolgozószobával és egy hálószobával egészült ki. A tetőtérbe vezető lépcső pillanatok alatt megtalálta helyét az épület súlypontjában. A lépcsőt sikerült úgy kiserkeszteni, hogy a felső kar alatt (egy korábbi ablak ajtóvá alakított nyílásán keresztül) közvetlenül megközelíthető legyen az épület egyetlen új építésű része: a fürdő és a WC-kézmű. Ezeket be tudtuk szorítani az éppen jó szélességű oldalkertbe, kis belső udvart körbefogva. Ez a patio biztosítja a nappali tökéletes bevilágítottságát. Mivel a ház nem kelet-nyugati tengelyű, a nap gyakorlatilag

körbejárja, így minden helyiség természetes megvilágítással rendelkezik.

A felújítási munkákat és a tervezést a tulajdonosok – azaz mi – gyakorlatilag saját maguk csinálták, így minden sarokhoz közvetlen közük van. Ez meglehetősen sok spontaneitást és időben igencsak elhúzódozó építési folyamatot eredményezett.

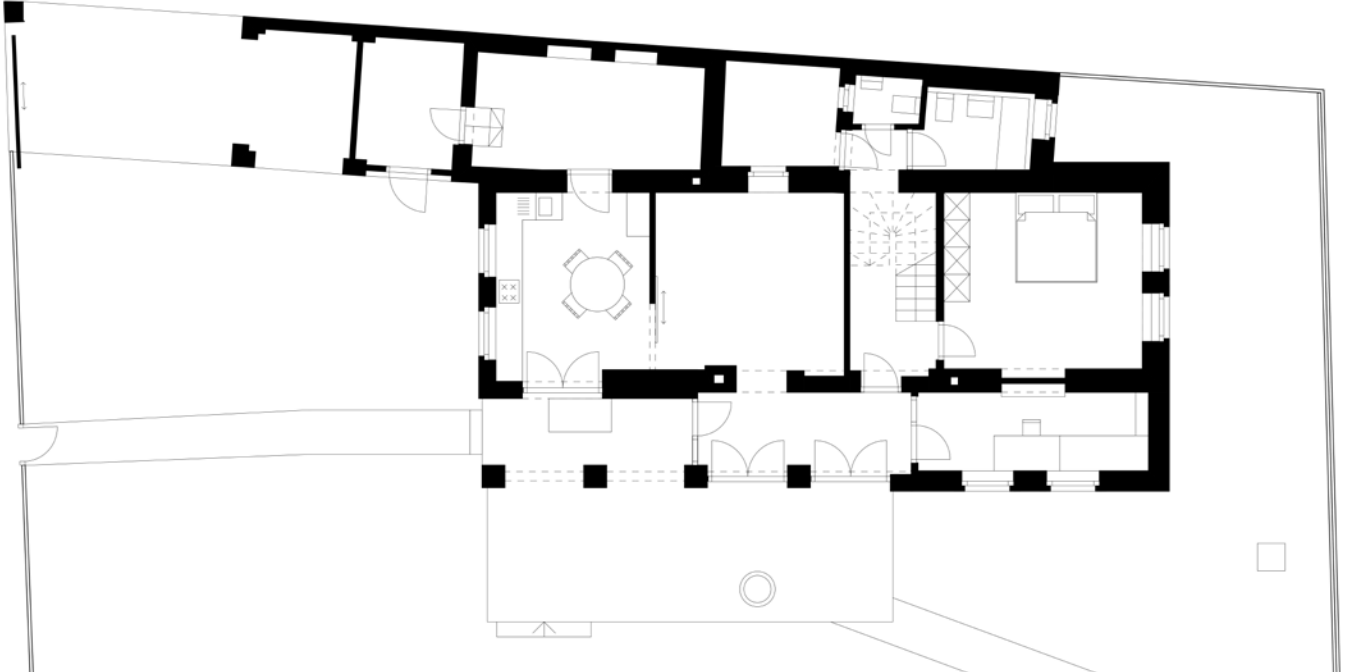

CRITICAL REGIONALISM AND ECOLOGICAL FOOTPRINT – HOUSE ON THE BANK OF BÜKKÖS BROOK

Flanked by spreading trees, the brook creates a unique microhabitat within the town of Szentendre. However, the indistinctive architecture that alienates the agglomeration of the capital does not intend to spare this part of town either. Bolstered by state intervention, among other factors, the building boom threatens to choke the area by filling it up with mass-produced condominiums. Gábor Erhardt's vision represents a welcome step away from both the scars left over the landscape by the earlier regime and today's ephemeral architecture. Being appropriate is mainly about finding the right scale in any given environment and the right kind of behaviour within the local community, beyond the mere technicalities of regulations.

Architecturally speaking, nothing special happened. A house was renovated according to the original intentions. A family turned the house into their home; a building of particularly simplicity, yet often admired by passers-by. Perhaps this is because normal is the new weird and nothing special has become very special.

Due to the lack of funds, the ecological footprint was reduced to the minimum as the builders, all local professionals, recycled the old bricks and tiles.

Mára az épület gyakorlatilag elkészült, csak a környezet rendezése van hátra.

Mint ahogy oly sok kisebb épület-felújítás esetében, itt is megállapíthatjuk, hogy (építészeti) tulajdonképpen nem történt semmi különös. Csupán egy ház olyan állapotba került (újra), amiben mindig is lennie kellett volna. Nem mellesleg egy család – a miénk –

otthonra lett. Felmerül a kérdés, hogy van-e értelme erről az épületről beszélni/írni? Egyáltalán van-e helye ennek az épületnek az *Országépítő* folyóirat lapjain? A szerves építészet klasszikus attribútumai egyáltalán nem fedezhetők fel rajta. Mondhatni, kimondottan egyszerű épületről van szó, igaz, rendszerint megállnak és elidőznek előtte az erre sétálók. Ennek oka lehet az is,

hogy ma már a normalitáson lepődünk meg. A semmi különösön... Igazából meghatározhatatlan, hogy miben rejlik ennek az épületnek az építészeti minősége, mondanivalója. Lehet, hogy tényleg eljött a posztorganikus építészet korszaka, amelyben a szerveség új megfogalmazását kell alkalmaznunk, elsősorban a legnagyobb géniuszt távozását követő, törvényszerű úr miatt?

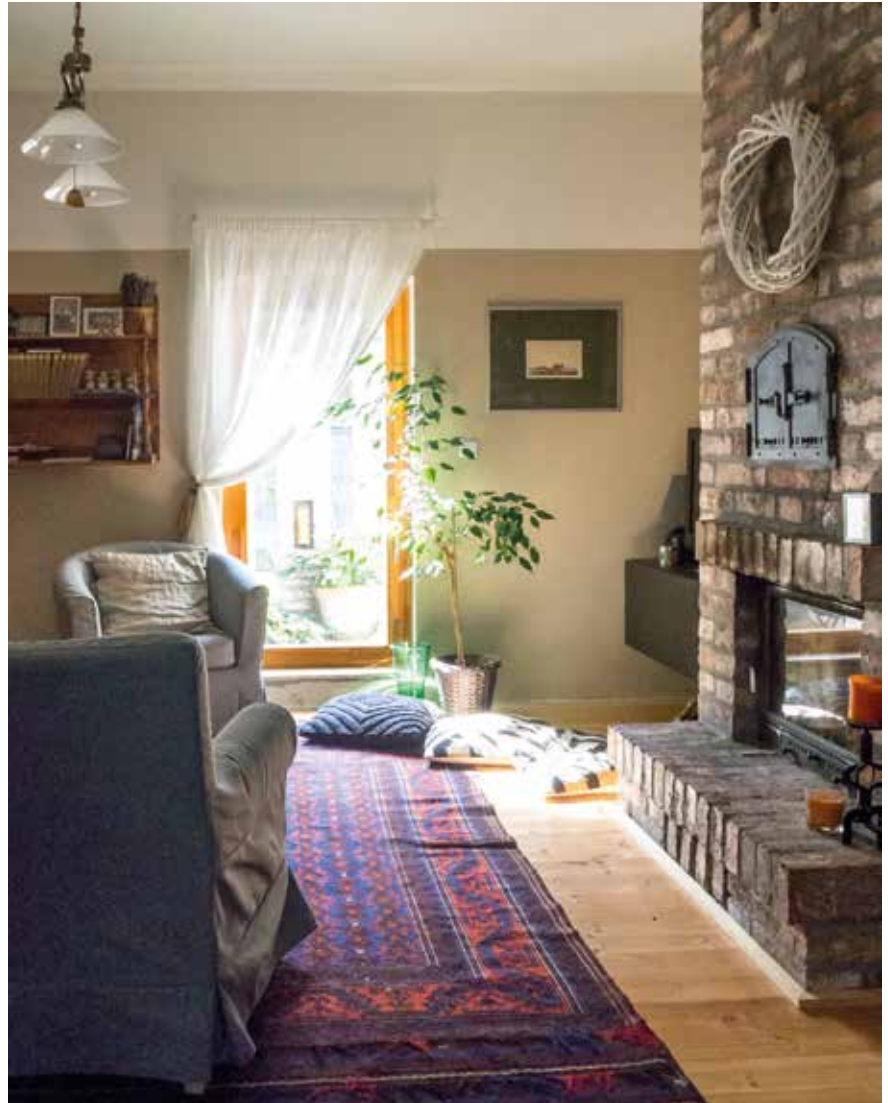

Az épület vásárlásakor, 2011-ben nagyon kiértelt szempontjaink voltak a választáshoz: gazdaságos, környezettudatos családi otthont szándékoztunk létrehozni, amely külső megjelenésével kritikai módon illeszkedik környezetébe, belső térszervezésével pedig a Kárpát-medencei építési hagyományt folytatja szerves, értő módon. Így született a mai alaprajz, amely a háromsztatú magyar lakóház kortárs átíratának tekinthető.

Az építés során törekedtünk a minimális ökológiai lábnyom elérésére. A belső válaszfalakat és a külső tornácsolop burkolatait a kibontott, letisztított téglákból építettük. Még az ormfalak vályogtégláit is újrahasznosítottuk. Az épületre az eredeti cserépfedést tettük vissza, a pótlás a második szomszéd-ból érkezett (kézi erővel). A kivitelezők többsége helyi volt, a kőműves és a festő gyakorlatilag néhány száz méterre lakott/lakik tőlünk. A gazdaságosságot abból a szempontból is figyelembe vettük, hogy minimális belső változtatásokra törekedtünk. Csupán egyetlen nyílást kellett kialakítanunk, azt is csak fényűzésből, hiszen a konyhai teraszajtó mellett volt egy korábban befalazott (de túl keskeny) ajtónyílás.

Bár az előbbiek igazak, a valóságnak csupán hangzatos interpretációi. Valójában hatalmas szerencsénk volt, szinte mindennel. A számtalan környékbeli eladó épület megtekintése után ebben az épületben az első látogatáskor, 2010 decemberében megláttuk az otthonunkat. Mind alaprajzi kialakítása, mind – amúgy meglehetősen ad hoc jellegű – adottságai megfeleltek igényeinknek.

A gazdaságosságra leginkább a pénz hiánya, illetve szűkössége inspirált bennünket. Ezért (is) voltunk kénytelenek megtartani minél nagyobb felületen az eredeti fafödémeket alsó stukatúrral együtt. A padlásdeszkákat a tornácmennyezet utcai homlokzatra is kiforduló burkolataként hasznosítottuk újra. Még a kertkapukra is futtatta belőlük.

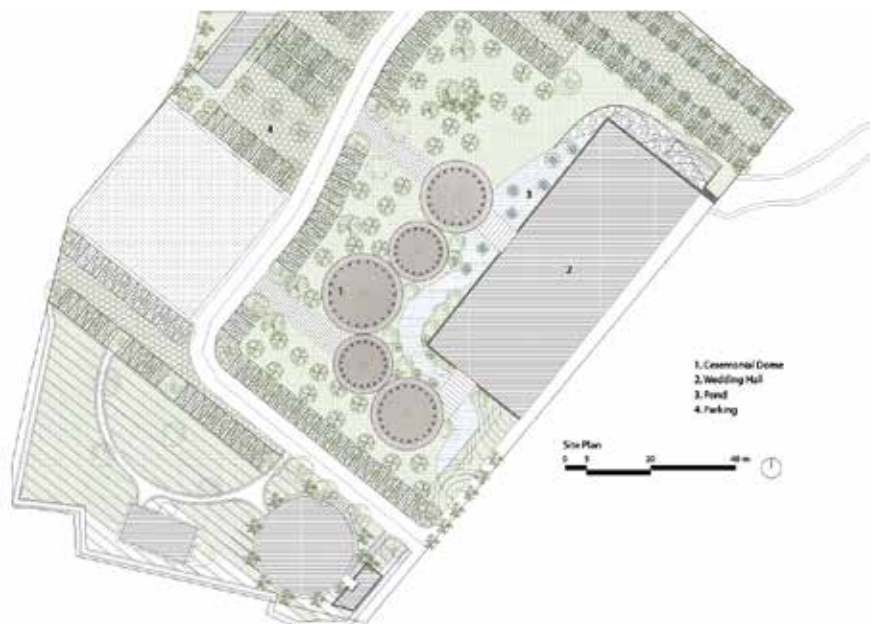
KÖZÖSSÉGI CSARNOK

Son La, Vietnam

Építészet:
Vo Trong Nghia

Szöveg:
Terdik Bálint

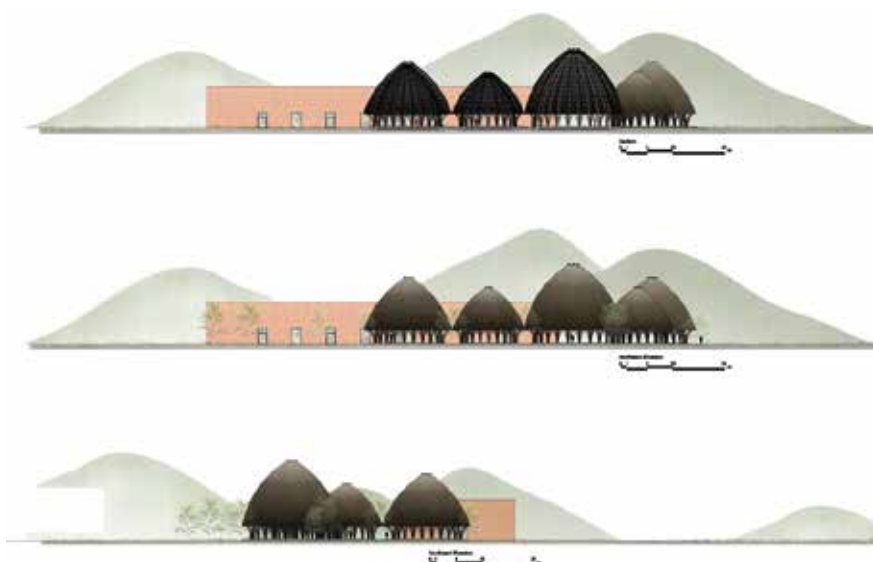
Fotó:
Hiroyuki **Oki**

▲ Helyszínrajz

Amikor Jonathan Glancey az MMA által szervezett konferencián a Vigadóban (*Országépítő*, 2016/4.) Makovecz Imre munkásságát helyezte nemzetközi kontextusba, rengeteg párhuzamot vetett fel a világ minden tájáról. Frank O. Gehry, Paolo Portoghesi, Santiago Calatrava és sok más világhírű építész mellett felviláglantak képek egy akkor – nálunk – még kevésbé ismert, Vietnamban dolgozó építészről is. Vo Trong Nghia munkái azóta bejárták a nemzetközi szaksajtót. Világszerte ünnepezték tervei a Vietnam rohamos fejlődésének következményeként kialakuló nagyvárosi problémákra igyekeznek választ adni. Izgalmas felvételei és mély gyökerekről tanúskodó, nemesen egyszerű gondolatai azt mutatják, hogy a kortárs építészet világában is van helye a hagyományokon alapuló szerves gondolkodásnak.

Értelmiségi elemzések szerint építésze a vidéki származásból, a farmon töltött gyerekkor leckéiből merít: a forró, párás klímán felnövő, teheneket kergető kisfiú megtanulta értékelni az árnyat adó fákat, a természetes szellőzés és a víz közelségének fontosságát. Megtanulta használni a helyi anyagokat, mint például a bambuszt. Ez a romantikus nézőpont talán csak félig igaz, hiszen Vo Trong Nghia japán egyetemeken pallérozta építészeti tudását, hogy aztán hazatérve hasznosítsa tanulmányait. A kortárs építészet legfrissebb irányvonalait jól ismerő, de hazájának hagyományából merítő építésze sok szempontból párhuzamba állítható Makovecz Imre és Csete György, illetve a magyar organikus alkotók művei-

▲ Homlokzatok

Építészet:

VTN Architects
(Vo Trong Nghia Architects)

Vezető tervező: **Vo Trong Nghia**

Design team: **Nguyen Duc Trung**

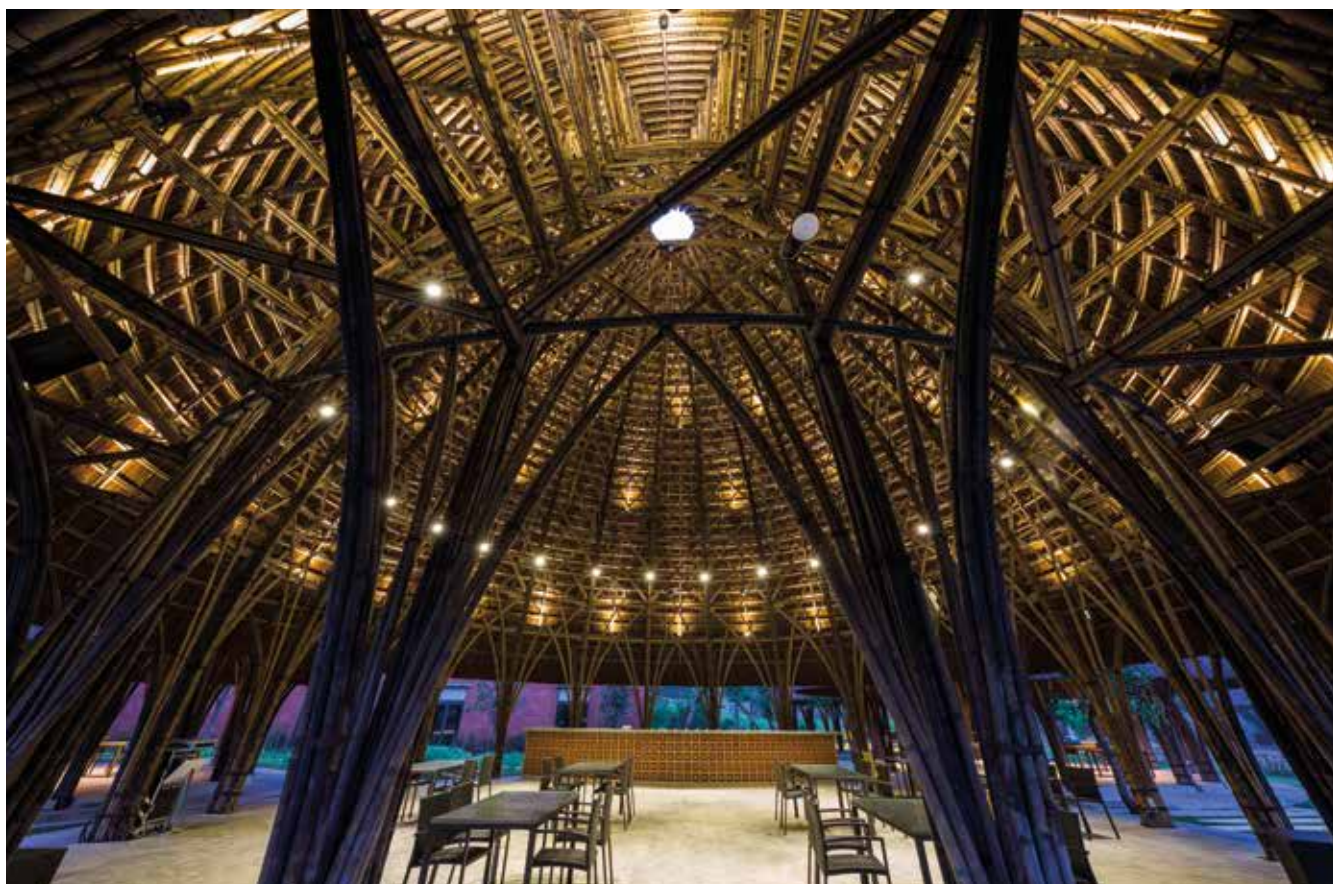
Építés éve: **2017**

Helyszín: **Son La, Vietnam**

vel. Feltételezve, hogy Olvasóinknak a Makovecz-életművet nem kell bemutatni, itt és most csak a vietnami példákat mutatjuk be, az Olvasóra bízva, hogy a magyar organikus építészet mely elemeit véli felfedezni bennük...

A Son La-vidék magas hegyek között meghúzódó, etnikailag nagyon összetett régió. Az itt épülő, több részből álló komplexum legújabb épülete a hatalmas bambuszkupolákból álló Közösségi Csarnok. Az épületegyüttes korábbi elemei a helyszínen hagyományosnak tekinthető anyagokból épültek, jellemzően kőből és bambuszból. Az önmagában is említésre méltó éttermet részben anyaghasználatának köszönhetően a város igen hamar befogadta, ráadásul a település egyik jelképévé, fő látogatói úti céljává válhatott. Ezt a hagyományos anyaghasználatot viszi tovább az új Közösségi Csarnok, mely egyfajta sajátos rendezvénytere, központja lesz az intézménynek.

Több nagy, különböző méretű kupolájának körvonalai a környező hegyek kontúrját idézik. A természetbe simuló épületek az építész tervei szerint idővel eltűnnek a tájban, hiszen az őket körülölelő őserdő fái a legmagasabb kupolánál (több mint 15 méter!) is magasabban zárulnak össze.

Maga a közösségi tér rendkívül egyszerű kialakítású, fedett, ugyanakkor nyitott, átszellőző terek egymás után rendezett sorozata. A legmagasabb a Rendezvénytér, körülötte az alacsonyabbak a kiszolgáló-, várakozóterek, ahol szükség esetén kisebb önálló rendezvények is tarthatók. A kupolák látványos, de könnyen építhető szerkezetűek. A tövüknél vastag, felfelé vékonyodó bambuszkötegek – engedelmessé a fizika törvényeinek – szinte gótikus szerkezetként hajladoznak, hogy fent, akár egy kosár, fonódjanak össze a levegő keringését is biztosító nyílás körül.

Tudja a tervező, hogy nem kell ide több: hűsítő árnyék, a környezetből halkán beszűrődő vízcsofogás. Így lesz a létrehozott tér a nyugalom helye. Pillanatnyi pihenés, nyugodt találkozópon, a közösségi együttlét szent helye. Éppen az, ami a rohanó világból a leginkább hiányzik. Vietnamban is.

CEREMONY DOME – Son La, Vietnam

When Jonathan Glancey placed the work of Imre Makovecz into an international context, he drew a lot of parallels with other artists around the world. In addition to Frank O. Gehry, Paolo Portoghesi, Santiago Calatrava and many other world-famous architects, Vo Trong Nghia's work was also showcased. The exciting suggestions and deeply rooted, disarmingly simple ideas of the Vietnamese architect demonstrate that organic thinking based on traditions still has a special place in the world of contemporary architecture.

The Son La Ceremony Dome project is located in Son La city, Vietnam, an ethnic highlands area. The site is surrounded by mountains and dense vegetation near the city centre. As a part of the hospital complex designed by VTN architects including the Son La Restaurant (2013) and a ceremonial hall (2015), this building is designed to create a new amenity space for the reception of an increasing number of guests.

As bamboo is a familiar material used in the local ethnic culture, and also easy to collect, the main structure of Son La Restaurant, the first project of the complex, was made of bamboo. The restaurant enjoys wide recognition among the locals and has become a symbol of the city. In the context of the project, bamboo was used for making five dome structures, aiming to create another outstanding community space in the city. Created by domes of different height, the skyline was inspired by the surrounding mountain range and harmonized with the scenery.

These domes were designed for a wooded landscape with a peaceful atmosphere. In a few years' time, the trees will rise above the domes and will create a nice and shady environment.

VÁNDOROKBÓL MESTEREK

Kovács Gábor

INTERJÚ KOVÁCS GÁBORRAL

Kuli László | Fotó: Kovács Gábor

29

▼ Teréz-kilátó a Kövecses-hegyen, Csesztve. Munkatárs: Kovács Zoltán, 2012

A Kós Károly Egyesülés több mint 25 éve alapította meg ma is aktív, posztgraduális képzést adó Vándoriskoláját, amelyben eddig közel nyolcvan hallgató szerzett diplomát. Egy fiatal, kezdő építész számára a három év biztos megélhetés mellett nagy lehetőség az ország, a szakma, az emberek megismerésére. A vándor sokkal többet kap, mint szakmai gyakorlatot. A tervezőirodákban egy-egy közöség tagjaként él, átélve az együtt gondolkodás és együtt dolgozás élményét. A vándorút végére sok vándorból mester lesz... Kovács Gábor 1991-től kezdte meg vándoréveit, a szakma fogásait Salamin Ferenc, Lőrincz Ferenc, Dévényi Sándor, Farkas Gábor és Ekler Dezső mestereknél sajátította el. Tanulmányait követően visszatért szülővárosába, Balassagyarmatra, ahol a közösségi, szakmai és civil élet meghatározó egyénisége lett.

► Hogyan találtál rá a Vándoriskolára, mi vezérelt oda?

A mi évfolyamunk előtt két évvel indult a Vándoriskola, amihez két kötődésem is volt. Egyetemi éveink alatt létezett már a Kari Papír nevű egyetemista újság, aminek két-három éven át én voltam a főszerkesztője. Akkor vettük át az öregebbektől, amikor harmadévesek lettünk. Abban beszámoltunk a Visegrádi Táborról, és akkor jelent meg az első vándoriskolás évfolyamra a felvételi kiírás is. Nagyon érdekes felvételi feladat volt: tervezni kellett egy olyan házat, ami befér egy tizenöt méter átmérőjű gömbbe, minden konkrétum nélkül. Nekem akkor már motoszkált a fejemben, hogy jó ez a vándorlás, hiszen gyerekkorom óta mindig mentünk, a tájfutás miatt is. A gyerekkorom

úgy telt, hogy minden hétvégén beültünk apámmal és két öcsémmel az autóba, sokszor másokat is vittünk. Szerzte az országban versenyeztünk, meg külföldön, főként Csehszlovákiában. Nemritkán egy hétre mentünk sátorral, vonattal. Tehát az, hogy menni kell, összeszedni a motyót, számomra megszokott dolog volt. Az egyetemen a Középcéptervezési Tanszéken készítettem a komplex, majd a diplomaterveimet is, Cságyoly Ferencnél. Ő mondta, hogy mindenképpen érdemes elmennem még egy nagyobb mester mellé dolgozni, tapasztalatot szerezni. Éreztem én ezt magamtól is, mert az egyetem sok mindent megtanít, de a való életre abszolút nem. Pesten nem akartam maradni. Ott biztosan lehetett volna munkát találni, de én nem

szerettem meg tanulmányaim során a fővárost. Itt születtem Balassagyarmaton, itt is nőttem fel 18 éves koromig, aztán elvittek egy évre katonának. Az egyetem alatt, amikor csak tehettem, hazajöttem hétvégén. Volt itt egy iroda, meg Salgótarjánban is elhelyezkedhettem volna. A megyei állami építőipari vállalathoz is el lehetett volna menni művezetőnek kivitelezésre, vagy Szécsénybe önkormányzati tisztviselőnek, de ehhez sem volt igazán kedvem, mert én tervezni akartam. Ekkor jelent meg a vándoriskolás kiírás. Fiatalok voltunk, a legnagyobb fiunk már megvolt, mert ő éppen akkor született, amikor diplomáztam. A feleségem – akivel 17 éves korom óta együtt vagyunk, és aki egy évvel hamarabb végzett az egyetemen – gyesen volt,

▼ Huszár–Purgly-kastély, Keszeg. Munkatárs: Bögös András, 2011

tudott velem jönni vándorolni. Így hát jelentkeztem, megcsináltam a portfóliót, elmentem még előtte tíz napra az Őrségbe gyalogtúrára. Vasárnap este értem haza, hétfőn kellett bevinni a terveket. Úgyhogy vasárnap este megrajzoltam a felvételi feladatot, az is egy turistaház vagy hasonló volt. Egy hét múlva zajlott le a felvételi beszélgetés, és felvettek.

► **Ezek szerint, mint kellő önismerettel rendelkező ifjú építész, tudtad, hogy a te karakteredhez illik a Vándoriskola. Maga az oktatási forma ragadott meg?**

Igen. Amit én Cságolynál tanultam az egyetem alatt, az alapvetően más irány volt. Ez az intézményrendszer viszont, amiben a tanoncokat a középkori céhes legények mintájára foglalkoztatják, nagyon tetszett. Jó közösségek, társaságok voltak például Kaposváron vagy Kecskeméten. Velem egykorú fiatal srácok, és a két öreg: Farkas Gábor meg Öveges László. Sokat jártunk együtt szórakozni. Ott kaptam kedvet ahhoz, hogy saját házam legyen. Én előtte azt gondoltam, hogy majd megveszek egy öreg házat, de ott mindenkinek volt egy akkoriban elkészült vagy készülő háza.

► **A saját házad nagyon fontos, emblemikus épület, a legtöbb embernek rögtön ez ugrik be, ha a nevedet hallja. Tudom, hogy Ekler Dezsőnél dolgoztál, és a Vándoriskola után is ott maradtál. Dezsőnek ehhez a „bontott téglás korszakához” kötődik ez a ház is, de látszik rajta, hogy minden részletében személyes, és a te karakteredet tükrözi. Kérlek, mesélj arról, hogy kik voltak a mestereid! Kiket említenél meg feltétlenül, hogyan segítették építészeti szemléleted fejlődését? Megváltozott-e a házépítéshez való hozzáállásod a Vándoriskola alatt?**

Voltak mestereim, és biztosan hatással voltak – nem feltétlenül építészetileg – többen is rám. Inkább emberileg befolyásoltak. Megtanítottak, hogyan kell kivitelezőkkel, kollégákkal, a társtervezőkkel tárgyalni, kapcsolatokat létrehozni, és – ahogy Ekler szokta mondani – urasan viselkedni egy adott szituációban. Emlékszem, az Axisban kezdtem, és megmaradt bennem Vincze László tanácsa. Ő ugyanis figyelmeztetett, hogy egy nőnek kezét csókolommal kell köszönni. Ezt én is tudtam, mert apám is így köszönt, de valahogy rám nem ragadt át. Ettől kezdve aztán rászoktam. Vincze László és Nagy Tamás téglás házai például nagyon nagy

hatással voltak rám. Nem dolgoztam velük, de láttam, ahogy terveznek, és ez nekem sokat jelentett. Vagy Pécsen Dévényi Sándor. Ő nagyon meghatározó volt. Minden mester nagy nyitottsággal és bizalommal viszonyult hozzám, a vándorhoz, pedig nem sokat tudtam a szakmáról, mégis rám bíztak akár önálló feladatot is. Érdekes volt megismerni a munkaszervezést is. Ezzel kapcsolatban aztán teljesen különböző dolgokat látott az ember. Nem sokkal voltunk a rendszerváltás után, és voltak olyan irodák, amelyeken látszott, hogy egy nagyobb vállalati struktúrában nőttek fel: hierarchia volt, vezető tervezőkkel, szerkesztőkkel, Kecskeméten még rajzolókkal is. Minden munkának munkaszáma volt, iktatni kellett. Ehhez képest az Axis munkatársai soha nem dolgoztak nagy tervezőirodában, hiszen a Makonában kezdtek, ami később kis irodákra vált szét. Ott ezek a dolgok lazábban mentek. Olyan volt a Vándoriskola, hogy végigette az ember az étlapot, sokfélét, aztán eldöntötte, melyik ízlett neki legjobban, és azt csinálta. Vagy egyiket sem, és kitalált egy másikat. Nemcsak építészeti stílusra értem ezt, hanem a mindennapi dolgokra is.

► **Eleve úgy álltál neki a szakmának, hogy hazajössz Balassagyarmatra. Gondolom, a Vándoriskola nagy magabiztosságot adott ahhoz, hogy önálló egzisztenciát építs fel. Hogyan zajlott ez a hazajövetel? Mindig is az volt a hosszú távú szándékom, hogy ide visszajöjsek, már ez a telek is megvolt, a szüleim vették, hogy majd valamelyik gyerek ide építkezik. Mi lettünk azok, de nem ez az, ami visszahozott. Megcsináltam az öt vándorfélévet, az utolsó állomásom Ekler Dezsőnél volt, és még ott maradtam öt évig: 1994-ben diplomáztam, és 1999-ben még nála dolgoztam. Az elején még a családom is ott lakott. Mire elvégeztem a Vándoriskolát, addigra már három fiunk volt, a harmadik éppen a vándordiploma előtt született. Volt egy kétszobás lakásunk itt, ahová a családom hazaköltözött, a legnagyobb fiunk itt kezdte az óvodát, én pedig sokáig ingáztam. Előfordult, hogy az irodában**

▲ Eredeti állapot

aludtam, vagy hazahoztam a munkát, és itthon dolgoztam. Egy héten kétszer-háromszor mentem, olykor naponta. Ez eléggé cigányélet volt, más, mint a vándorlás. Mert azt, hogy elmész és ott is laksz fél évig, élvezték, de ez strapás volt. Aztán szerintem mindenki életében elérkezik az az időpont, amikor leválik az ember a mesteréről. Barátsággal jöttem el, kész lett a házunk, ugyan nem volt még külső burkolat, de be lehetett költözni, és azon a nyáron összejötték itt helyben a munkák is. Eldöntöttem, hogy én ezt meglépek, hazajövök. Alapítottam egy bt.-t, azóta is működik. Ennek jövőre lesz húsz éve. Lassan szakadtam el Dezsőtől, még sokáig visszajártam hozzá, a nemzeti színház pályázatba is bedolgoztam, de lett itt annyi munka, hogy azt mondtam, köszönöm, de mostantól nem nála folytatom. Dévényi Sándor annak idején beleírta a vándorkönyvembe, hogy „Dolgozz Balassagyarmaton, ha bírsz!”. Tudta ő, hogy ez a kisvárosi lét nehéz terep, mert Pécs egy tízszer akkora város, mint Balassagyarmat. Voltak jobb-rosszabb időszakok, mindig volt munka, de nem is válogattunk, mindent megcsináltunk: családi ház toldását, ipari vagy mezőgazdasági épületet, mindent. Azért beszélek többes számban, mert volt egy időszak, hogy együtt dolgoztunk az öcsémmel. Ő Sopronban végzett, faipari mérnök. Előfordult, hogy más utakon járt, de most egy pár éve megint együtt dolgozunk, és voltak mellettem fiatalok is.

› Dévényi Sándornak ez a megjegyzése nagyon illeszkedik a Vándoriskola alapállásához, amit Makovecz Imre úgy fogalmazott meg, hogy a végzett vándor-építésznek kutya kötelességük valahol főépítésznek lenni. Ezt nyilván nem szó szerint kell érteni, inkább úgy, hogy Fő Építésznek kell lenni, vagyis megtalálni a Kárpát-medencében azt a pontot, ahol úgy érezheti a vándor, hogy ki tudja forgatni a világot a sarkaiból. A Vándoriskola első néhány nemzedékének érzésem szerint ez sikerült is. A te eseted is egyértelmű, annak ellenére, hogy elég nehéz területen tevékenykedsz, hiszen a legutóbbi felmé-

rések azt mutatják, hogy Nógrád megyében épül a legkevesebb új ház. Hogyan látod a nógrádi építési helyzetet? Miért van lemaradva számunkra érthetetlen módon, hiszen közel van a fővároshoz, mégis rosszabb mutatókkal rendelkezik, mint Borsod vagy Békés megye?

Nógrád az ország legkisebb megyéje lélekszám tekintetében, területre a második legkisebb. A megyén belül van egy kettősség: Nyugat-Nógrád a fejlettebb, míg a keleti terület (Salgótarján, Bátonyterenyé stb.), azaz a szénmedence a rendszerváltás környékén nagyon visszaesett. Ott nehézipar volt, bányászat, kohászat. A bányák kimerültek, bezárták az acélgyárat, üvegyárat, ezt azóta le is bontották, pedig országos hírű volt. A nehéziparnak megfelelő lakosságsszámmal a térség egyik pillanatról a másikra munka nélkül maradt, ami a műszaki értelmi-

ségre is igaz. Salgótarjánban koncentráldott a megye műszaki bázisa, szakembergárdája. Balassagyarmatot amúgy se jellemezte nagy műszaki élet. Ehhez képest a térség Vácig, a Dunakanyarra való kikacsintással jobb helyzetben volt: itt a könnyűipar jobbára megmaradt, valahogy át tudták vészelné a nehéz idők. Közelebb van Budapesthez, a megépült 2-es út sokat jelent, a megyének ez a része fél óra alatt elérhető. Salgótarjánban azonban még kell egy pár évtized, hogy helyrejöjjen. Ehhez mesterséges beavatkozás is szükséges, mert magától nem fog menni. A helyzet nem jó, de nem is reménytelen, érez az ember egy kis fellendülést. A válság alatt sokan bedobták a törülközőt, én kitartottam. A fiatalok elmentek Pestre, az idősebbje régebben maszekolgtatt, aztán elment nyugdíjba, én maradtam az egyetlen, aki ebből él.

▲ Hilltop Neszmély borhotel és étterem, Neszmély, 1997

› **Mennyiben tudja a helyi megrendelői kör befogadni a Vándoriskolában tanult, a világot egységben látó organikus szemléletmódot? Meg tudod valósítani az elképzeléseidet, vagy itt is megjelennek már az építetők igényeiben a gyorsan avuló trendek, divatok?**

Vannak jól sikerült munkáim, amiket büszkén mutogatok, de botorság lenne azt állítani, hogy nincs ellenpélda, mert nem tud az ember minden házat végigküzdeni. Van, ahol erre lehetősége sincs. Mostanra már kialakult egy viszonylag stabil megbízói köröm, akik közfunkciójú épületeket terveztetnek, akikkel szót lehet érteni. Az egyik ilyen az Ipoly Erdő Zrt. Ami a magánépítetöket illeti, ott nagyon sok minta van az emberek előtt – ez a telekommunikáció meg az internet átka. Száz éve egy faluban a minta a szomszéd háza volt, és akkoriban egy falu ki is nézett valahogy. Most meg ugye skandinávot akar az egyik, a másik mediterránt, a harmadik könnyűszerkezetes vagy gerendaházat. Önmagukban még jók is lehetnek a házak, de együtt

nem tudnak működni. Végigmegy az ember egy új építésű házsoron, és látja, hogy köszönő viszonyban sincsenek az épületek egymással. Ha egy ilyen utcá-sorba beteszek egy organikus épületet, akkor az is ki fog lógni a sorból. Bennem van kompromisszumkészség, és általában sikerül becsempészni valami olyat, amitől lesz valami íze a háznak. A családi házak 20-25 százaléka az, amit jó érzéssel meg tud mutatni az ember, a többit vagy nincs pénz befejezni, vagy mire nagy nehezen elkészül, addigra lehet, hogy már nem is látok rá. Meglepett, de Dévényi Sándor azt mondta annak idején, hogy tizből ő is egyet tud megmutatni. Annak az embernek lehet jó házat csinálni, akiben van erre igény.

› **Szenvedélyed a tájfutás, amelynek során rálátásodnak kell lenni az egész területre, ahol futsz, és ennek alapján kell adott helyzetekben hirtelen döntéseket meghoznod. Nagyon érdekel, hogyan tudja benned egy mást támogatni az építészet és a tájfutás.**

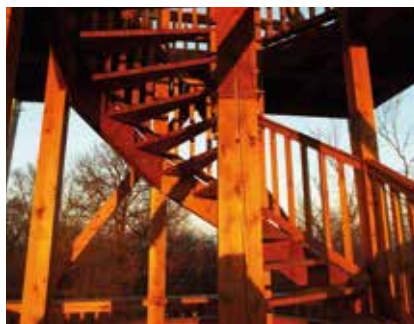
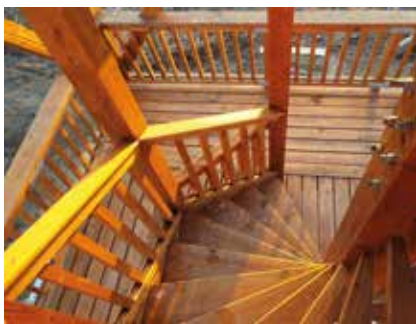
Már az egyetemen úgy fogtam föl a vizsgaidőszakot, mint egy tájfutó versenyt,

ahol van egy rajt, vannak ellenőrző pontok, azokat teljesíteni kell, mert ha nem érinted őket, akkor vége az egész vizsgaidőszaknak, a pályádnak, az egyetemnek. Most például egy régi jó barátomnak tervezek házat, de nagyon nehéz, mert olyan dolgokat szeretne, amikről tudom, hogy nem lesznek jók neki. Önmegvalósítást akar véghezvinni a házzal, és ilyen helyzetben kell a tájfutó rutinja: hogy lehet ezeket az akadályokat, csapongó, hirtelen jött ötleteket jól kezelni, kikerülni, átugrani. Van, amikor csak legyinteni tud az ember. Igyekszik persze kihozni a legjobbat, ami nem mindig sikerül. Az is előfordul, hogy nem nyer meg egy versenyt, mert hibázik. A tájfutás sok mindenben segített, főleg, amikor a saját gyerekeim is napi szinten edzettek, akkor gyakorlatilag edzőként működtem. Pár évig a gyerekeimet és a kortársaikat vittük versenyekre. Mióta a gyerekeim már nem foglalkoznak ezzel, kisebb a késztetés is, ezért most versenyeket rendezünk. A Nógrád Nagydíj nevű versenyt, amit salgótarjáni és pástói tájfutókkal évek óta közösen, az országban szinte egyedülálló módon, egymással összefogva, rendszeresen szervezünk. Ez most már az ország egyik legnagyobb ilyen versenye. Ezért mondom, hogy fél gözzel, vagy kétharmaddal vagyok építész, mert egyharmaddal továbbra is tájfutó vagyok. Tagja vagyok az országos tájfutó szövetség tizenegy tagú elnökségének is, oda is járok havonta elnökségi ülésre, bizottságot is vezetek.

› **Az általam ismert vándorépítések, főleg az öregek, a legtöbben valami más területet csatolnak az építészethez, de egyvalami közös bennük: a Vándoriskola elvégzése után ott, ahol megvetik a lábukat, a közösségi életben is részt vesznek, igyekeznek a társadalmi életnek is motorjai lenni, vagy legalábbis segíteni a közösséget. Te hogyan tudtál itt a szülővárosodban belefolyani a közösségi, szakmai és civil életbe?**

Szakmailag az elején nem volt könnyű. Pesten dolgoztam, Balassagyarmaton pedig még nem ismertek mint építész. Aztán az akkori elnök elhívott a megyei

▼▲ Kilátó a Dudáska-hegyen, Szügy. Statikus: Demeter László, 2015

kamarába, hogy járjak elnökségi ülésre. Salgótarján volt a központ, ahová innen vidékről meg a megye nyugati feléről nem nagyon járt senki. Pár év múlva megválasztottak először elnökségi tagnak, néhány éve pedig én vagyok az alelnök, Kenyeres István, az elnök mellett. Őszinte véleményem, hogy az országos kamarára nem tudja megfelelően képviselni az építészek érdekeit. Ez a vesszőfutás, ami jogszabályalkotás címén folyik, katasztrofális. Nem érzek magamban erőt, hogy felálljak, és megmondjam, hogyan kellene csinálni. Elképzelhető, hogy nem is lehet jobban, de hogy nem működik, az szinte biztos. Megyei szinten viszont jónak érzem. Nyolc-tíz évvel ezelőtt elkezdtük megszervezni az építészet hónapját. Az *Octogon* találta ki, hogy legyen ilyen rendezvénysorozat, az elején ahhoz csatlakoztunk. Azóta az *Octogon* már rég abahagyta, mi meg még mindig csináljuk. Szervezünk öt-hat alkalomból álló szakmai programokat, előadásokkal, szakmai kirándulásokkal. Néha elhívjuk a társkamarákat, vagy mi megyünk hozzájuk. Én magam is szoktam előadásokat tartani. Az Ybl-évforduló alkalmából Ybl-díjas építészeket hívtunk meg. Bodonyi Csaba, Rudolf Mihály, Noll Tamás és Ekler De-

zső különböző városokban, több megyei helyszínen, összesen hat-hét alkalommal adott elő. Akkreditált események voltak, és továbbképzési pont is járt a részvételért. Van tehát szakmai közélet, holott egész kicsi a kamaránk: száznál kevesebb az aktív tagja. Szerintem a tagság létszáma összesen nem több százötven főnél. De a református gyülekezetben is én vagyok az építész, az építési bizottság vezetője. Éppen ma hívott a lelkész, hogy kaptak húszmillió forintot az imaterem bővítésére. Arra már korábban készítettem egy kis vázlattervet, elég jó esély van, hogy megépül. Kicsi a gyülekezet Gyarmaton, ami katolikus város, és

részben evangélikus. Ez nem református környék, ide máshonnan települtek be reformátusok, jellemzően tisztviselők. Édesanyám református, én vegyes házasságban születtem, apám katolikus. Amikor választani kellett esküvő előtt, akkor a feleségemmel, aki szintén vegyes házasságból származik, úgy döntöttünk, hogy mi reformátusok akarunk lenni.

► **Mennyire tudod felvállalni, illetve fontosnak érzed-e a fiatal építészek oktatását, fogadsz-e fiatalokat az irodádban?**

Mindig voltak fiatalok nálam, jellemzően helyiek vagy környékbeliek. Egyetemre vagy főiskolára jártak, nyári vagy iskola melletti munkát kerestek. Hol többet, hol kevesebbet adtam át nekik. Mindig volt munka, nem kellett az asztalt nézni. Az a tény azonban, hogy ez az ország legszegényebb megyéje, bizony látszik a helyi színvonalon, vagy akár az én tervezési díjaimon is. Úgy nem dolgozott melletttem senki, hogy beült ide mellém, ezek inkább konzultációs jellegű együttműködések voltak. Akadt köztük olyan, aki még a Vándoriskolához is kedvet kapott. Tanítani valakit, átadni a tudást nem könnyű dolog. Az Ybl Miklós Főiskoláról is volt három hallgatóm. Csontos Györgyi hívott oda konzulensnek, diplomateravnél korrigáltam őket. A Kós Károly Egyesüléssel laza a kapcsolat, tag nem vagyok, de meghívásra már meséltem a munkáimról a vándoroknak. Most, hogy nagyon sok feladattal halmoznak el, nem zárom ki a lehetőséget, hogy akár vándort is tudjak fogadni.

ITINERANTS TURNED MASTERS – GÁBOR KOVÁCS

The Itinerant School was founded 25 years ago by the Kós Károly Association. The school is still active and offers postgraduate courses. So far, more than eighty itinerant apprentices graduated from the institution. For an aspiring young architect, the three years of safe existence and the immersion into the national scene of professionals add up to a priceless experience. Itinerants are offered much more than just professional practice. Design agencies are close-knit communities where all the thinking and work is done together. At the end of the road, many itinerants will become masters. Gábor Kovács started his itinerant years in 1991 and went on to study under the tutelage of such prestigious masters as Ferenc Salamin, Ferenc Lőrincz, Sándor Dévényi, Gábor Farkas or Dezső Ekler. Having finished his studies, he returned to his native town of Balassagyarmat, where he quickly became one of the charismatic leaders of both the professional community and civil society.

Építész: **Kovács Gábor**

Belsőépítész:

Vörösné Baracsi Erzsébet

Statika: **Demeter László**

Épületgépész: **Táborszki János**

Épületvillamosság:

Kovács Attila (Kisirtápuszta)

Bodócs Péter (Balassagyarmat)

Szob és Nagybörzsöny között hazánk egyik legkanyargósabb és leghosszabb hegyvidéki erdei vasútján utazhatunk. Nyomvonala Szobtól Nagyirtápusztáig több mint 300 métert emelkedik, majd közel 200-at süllyed. Maga a nagybörzsönyi vasút 1908-ban Ipolypásztó és Nagybörzsöny között épült meg az esztergomi érsekség gazdasági vasútként a kitermelt fa nagyvasútra juttatására. A vonalat később Kisirtásig továbbfejlesztették. 1912-ben Szob–Márianosztra–Kőbánya között épült vasútvonal az andezit szállítására. Trianon után a nagybörzsönyi hálózat nagyvasúti kapcsolat nélkül maradt, ezért a két vasutat összekötő vonalat építettek. A szintkülönbséget a Tolmács-hegy oldalában csúcsfordítópár építésével, Nagyirtás és a Bezina-völgy között merész hajtókanyarokkal küzdötték le. Az egyedülálló tájképi értékeken kívül a vasút különlegessége, hogy a Kisirtápuszta és Nagyirtápuszta közötti, hazánkban utolsóként fennmaradt, csúcsfordítós vonalrész országos jelentőségű ipartörténeti műemlék.

VISSZA A TERMÉSZETBE!

Házak az erdőben

Építészet: **Kovács** Gábor | Szöveg: **Dénes** Eszter

35

A kisirtápusztai turistaházak a Nagybörzsönyi Erdei Vasút megállóhelyénél, az ipartörténeti ritkaságként számon tartott tolmács-hegyi csúcsfordító tözsomszédságában találhatóak. Egykor itt szolgálati, erdőőri lakásként, raktárként, istállóként és mozdonyjavítóként működő épületek álltak. Mivel 1960-tól a vasút szerepe fokozatosan csökkent, az épületek is magukra maradtak, s bár egyikük kulcsos házként is működött, komoly szerepet mégsem kaptak a túrázók elszállásolásában. A kisirtápusztai szálláshelyek felújítása is része volt annak a tervszerű közjóléti fejlesztési koncepciónak, amelyben egyszerre készülnek vonzó turisztikai attrakciók és korszerű, elérhető árú erdei szálláshelyek. A feladattal Kovács Gábor balassagyarmati építészt bízta meg az Ipoly Erdő Zrt.

Az építész tájfutóként és túrázóként is sok szállal kötődik a természethez. Az Ipoly Erdő Zrt. részére az elmúlt években több épületet is tervezett, amit ők igényes megrendelőként átlagon felüli minőségben építtettek meg. A tapasztalt túrázót és sportembert nem riasztotta el az sem, hogy a művezetéshez olykor öt kilométert kellett gyalognia. A terület ugyanis csak kisvonattal vagy gyalog, a

terepviszonyoktól függően terepjáróval közelíthető meg. Az igények felmérése sem okozott fejtörést, hiszen rendszeres használója hasonló létesítményeknek.

A meglévő épületek közül a mozdonyjavító állapotánál fogva bontásra ítéltett, helyére – hasonló méretű és tetőformájú – új épület került, ami harminc főnek biztosít szállást. A másik, még menthető épületből gondnoki lakás, az

istállóból a sátoztáborhoz tartozó fürdőház lett. Két új fedett-nyitott szint egészíti ki az épületegyüttest, melyet 2014-ben adtak át.

A környezetbe való illeszkedés mellett némi kötöttséget jelentett a vonal ipari műemlék státusza. A 19–20. századi, típustervek alapján folyó vasúti építkezések magas építészeti minőséget képviseltek, üzemi épületekre különösen jellemző a nyerstégla használata. Mindemellett a Börzsöny területén is találunk tégl melléképületeket, noha a hegyvidéken általában kőből építkeztek. A szépen öregedő téglá használatát indokolták volna az olyan praktikus szempontok is, mint a könnyebb karbantarthatóság, valamint az időtállóság, amellyel, hogy Kovács Gábor több házában is visszaköszön mint kedvelt építőanyag. A műemlék-felügyelés azonban a vakolt homlokzat mellett tette le a voksát, ami utólag jó döntésnek bizonyult.

A bemutatott épületek közül a legfrissebb a balassagyarmati fűvészkert és vadaspark fogadóépülete (2015), mely kétségkívül minden szempontból egyedi. A háromszög alaprajzú fogadóépület úgy illeszkedik a kerítés, az út és a meglévő fenyőfák közötti helyre, hogy építése miatt mindössze egyetlen fát kellett kivágni. Ez az alaprajzi forma már önmagában különleges. A hegyesszögű találkozások csomópontjaira egyedi épület-szerkezzetani megoldások születtek. A tornácot acélelemekkel összefogott, négybe vágott fenyőoszlop támasztja alá, mely az Ipoly Erdő Zrt. számos épületénél megjelenő gesztus továbbgondolása.

Bár a munkák léptéke nem tartozik a több ezer négyzetméteres megbízások közé, bizony nagy kihívás a természeti (műemléki) környezetbe illeszkedő épületet tervezni. Egyben felelősség is, hiszen a látogatók nagy része a gyermekek közül kerül ki, ezáltal üzenetet hordoz, ha akarjuk, ha nem. Az építész nem gondolkodott felesleges, nagy gesztusokban: a megfelelő lépték, a hagyományos tetőforma és a funkcionálisan jól és rugalmasan működő kialakítás mellett a természetes anyag használata mentén alakította épületeit. Hiszen a természeti környezetre fokozottabban igaz: a kevesebb több...

BACK TO NATURE! – THE BUILDINGS OF BÖRZSÖNY

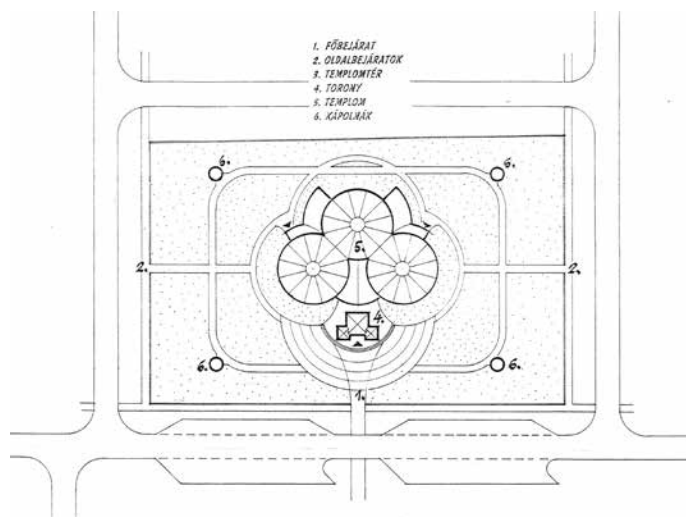
The tourist lodges in Kisirtáspuszta at the www.turistamagazin.hu/104-eves-a-nagyborzsonyi-kisvasut Nagybörzsöny Forest Railway station are located right next to the backshunt on the Tolmács Mountain, a rare gem of industrial history in its own right. The buildings here were once used as stables, locomotive repair shops and service flats for forest rangers. Once the decision was made to construct new buildings and rehabilitate the old ones into residential accommodation, the forest management service commissioned architect Gábor Kovács, an avid hiker and orienteer himself, with the task. Built in 2015, the newest among the structures presented here is the highly unique reception building of the Botanical Garden and Wildlife Park in Balassagyarmat. Designed in a triangular shape, the reception building was fit neatly into the space delimited by the fence, the road and the line of pines, without having to cut a single tree. Avoiding all grand gestures, the architect used natural materials, an appropriate scale and traditional roofing for constructing these versatile and pragmatic structures. He knew very well that the old adage, "less is more", increasingly applies to nature.

A LISIEUX-I KIS SZENT TERÉZ-EMLÉKTEMLŐM

Zenta, Munkástelep

Építészet, szöveg, fotó:
Tóth Vilmos

▲ Helyszínrajz

Zenta falusias hangulatú városrészében épült fel a Lisieux-i Kis Szent Teréz-templom. A 19. század végén még libalegelőnek, kerteknek nevezték ezt a területet, melyet 1904 és 1910 között szociálistlakás-építési program keretében apró, háromszatátú munkásházakkal építettek be. 450 ház épült az akkori földművelésügyi minisztérium támogatásával. Berzenczei Domokos városi főmérnök teret is tervezett a Munkástelep középpontjába, a leendő iskola és templom részére. Mivel ez időben kezdtek építeni Zenta város főterén a Szent István-templomot, a telepen nem kerülhetett sor templom építésére. Azonban a kalocsai érsekség már 1912-ben megszervezte a munkástelepi káptalanságot, és ezzel létrejött az egyházközség. Az I. világháború után minden megváltozott. Az egyházközség csak 1928–1929-ben tudott kápolnát és paplakot építeni a telepen. A templomépítés vágya azonban megmaradt a hívekben.

Az 1990-es években bekövetkezett változások lehetővé tették, hogy az álom megvalósuljon. Tóth Horti Gábor akkori képviselő-testületi elnök ötlete alapján, 1994-ben a testület felajánlotta az akkor már Szabadság térnek nevezett területet egy emléktemplom építésére. Az egyházközség az ajánlatot elfogadta.

Vezető tervező: **Tóth Vilmos**

Építész munkatárs: **Varga Pertics Márta**

Statika: **Molnár Csikós Zoltán**

Épületvillamosság: **Ágó Ferenc**

Épületgépészet: **Juhász Lajos**

Táj- és kerttervező: **Komval Zenta**

Oltár, szentély: **Valkai Zoltán**

Oltárkép, vitrázs: **Papp Korhecz Zsuzsanna**

Megbízó: Lisieux-i Kis Szent Teréz
Római Katolikus Egyházközség, Zenta

Kivitelezők:

A kanizsai partner,

Neimar, Szalma-Bau

Tervezés éve: 1995–1996

Átadás: 2017

Közelgett a győztes zentai csata 300. évfordulója (1997), ami egybeesett Kis Szent Teréz halálának 100. évfordulójával. A világi és a vallási érdekek összetalálkozott. Ezután már pörögtek az események. A szabadkai püspökség pályázati bizottsága meghívásos pályázatot hirdetett, nyolc építész közül hatan adtunk be terveket. Kiválasztottak. Így jutottam a megbízáshoz.

Alapvetően olyan templomot kellett tervezni, hogy az többrendeltetésű lehessen, három összenyitható teremmel és a kísérőhelyiségekkel.

A megvalósításban a hármasság uralodik. A templom tömegkompozícióját három egyforma, egymásba metsző, ragasztottfa-szerkezetű félgömb kupola alkotja. Ezeket egy kisebb negyedik kapcsolja össze. Alattuk a három összenyitható terem és az őket összekötő bejárati előtér kapott helyet. Az előtér fölött van a kórus, amely mindhárom terem felé nyitott. A templom két oldalsó bejárata mellett északon a sekrestye található, délen a kisgyermekes szülőknak van különtermük. (A sekrestye fölött, a tetőtérben hittantermet alakítottunk ki az építkezés folyamán.) A háromszögletes, különálló torony a templom főbejárata előtt diadalkapu, a győztes zentai csata emlékére. Karcsú, klasszicizáló formája a győzelem jelentőségét hangsúlyozza: 30 méter magas. A templom kelet-nyugati tájolású, bejárata szembenéz a kápolnával és a paplakkal. A templom szerkezete klasszikus: falazott téglafalakra támaszkodnak a ragasztottfa-szerkezetű kupolák elemei, melyeknek vörösréz lemezfedése cikkekre osztott.

Amikor elkészültek a vázlatok, a helyszínrajzon a megoldás úgy nézett ki,

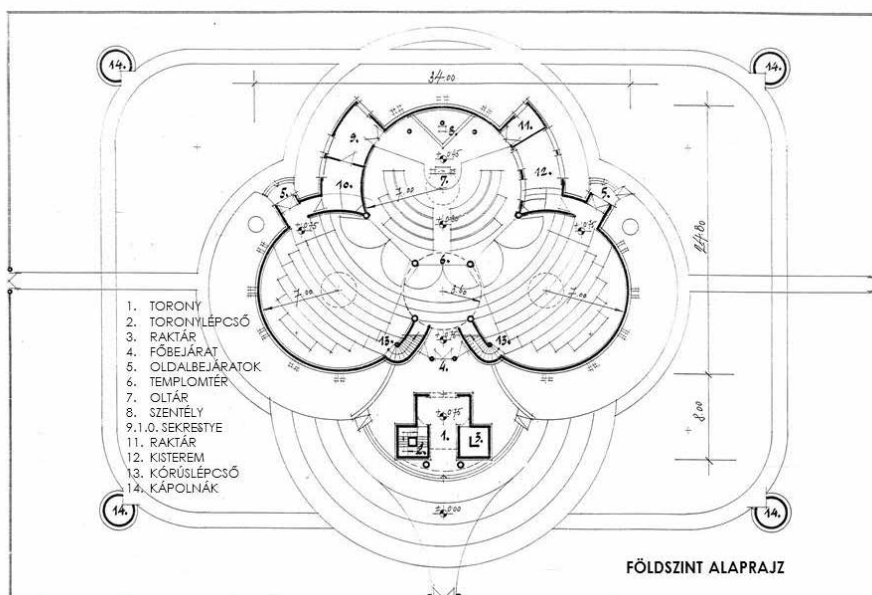
mint a földre helyezett virágcsokor, három szál virágból. Ezért a templomfalakat kívülről, a magasságuk feléig földdel töltöttem föl, mintha a kupolák a földből a fény felé törő rügyek lennének, az újjászületés reményének szimbólumaként.

A 20. század elején Zenta főterén megkezdődött a templomépítés, amit nem sikerült befejezni az I. világháború miatt, de a két háború között sem. 1947-ben lebontatták a már felépült részeket. A megmaradt elemeket más célokra hasznosították. A tervben kalkuláltam a megszerezhető elemek beépítésével. Az építkezés elején kevés, de az idők folyamán, a húsz év alatt sok előkerült, főleg oszloplemegek. Emlékkútnak, kapuoszlopoknak használtuk fel őket, így került a diadalkapura, azaz a toronyra is kettő. Nehezen indult el az építkezés. Az alapkövetételre 1996-ban került sor, a millenniumi ünnepség keretében, de akkor már tudtuk, hogy 1997-ben nem lesz templomszentelés. A gazdasági helyzetből fakadó anyagi okok miatt erre csak 2017. szeptember 11-én került sor, a zentai csata 320. évfordulóján.

A kilencvenes évek elején, amikor a szabadkai Népkört újjították fel, megismertem a Kós Károly Egyesülést. Sok baráttra leltem ott, akikhez hasonlóan gondolkodtam az építésze-tről, és ha

tehettem, találkoztam velük. Igaz, abban az időben elég körülményes volt a jugoszláv, azaz a szerb–magyar határon közlekedni. Már előtte is terveztem ragasztottfa-tartókat épületekbe, de ezektől a barátaimtól tanultam meg a bennük rejlő igazi lehetőségeket. Ezúttal is köszönöm a segítségüket.

Alaprajz ▶

THE THERESE OF LISIEUX MEMORIAL CHURCH SENTA, WORKERS' COLONY

In the past, the poorest neighbourhood of Senta, hosting mostly Catholics, was served by a single chapel. The construction of the church started in 1996, but was halted after a period of financial difficulties. Popular demand for a church had been voiced as early as the creation of the colony, back in the first decade of the 20th century. The political upheaval of the 1990s suddenly made this dream possible to realize. In 1997, the 300th anniversary of the victorious Battle of Senta coincided with the 100th anniversary of Saint Therese of Lisieux. Two decades of waiting did nothing to diminish the enthusiasm. Hungarians from Vojvodina, the Carpathian Basin and the diaspora pulled their weight and provided financial support. The winner of the invitation to tender, Vilmos Tóth was asked to build a multi-purpose church, consisting of three interconnecting halls and a number of service rooms. The building is dominated by the number three, in the form of three domes and a separate tower with three steeples. At the main entrance of the church, a triumphal arch commemorates the victorious Battle of Senta. The domes are styled as seedlings striving towards the light, symbols of the hope for rebirth.

At the beginning of the 20th century, the construction work of another church was started on the main square of Senta. However, this project was halted by the war and the abandoned structures were demolished in 1947. Certain elements of the building were used for other purposes. All elements that could be recovered were built into the memorial church.

AMI KINT VAN, AZ VAN BENT IS

Waldorf-óvoda, Szombathely

Építészet:
Litkei Tamás

Szöveg:
Buella Mónika

Fotó:
Kedves Zsófia

▲ Udvari homlokzat első változata

A Litkei Tamás által tervezett, 2006-ban elkészült szombathelyi Waldorf-óvoda épülete több ízben is szerepelt az *Országépítő* folyóiratban. Megismerhettük a tervező gondolatait, a tervezés nehézségeit, a végeredménnyel kapcsolatos elégedettségét, avagy elégedetlenségét, láthattunk alaprajzot és kézzel színezett homlokzatot néhány fotóval. Nagyon kevés olyan Waldorf-óvodaépület van, amely kimondottan erre a célra épült.

Az átadás utáni tizenkettedik évben felkerestük az óvodát, és megkértük az óvónőket, meséljenek arról, hogyan lakták be az épületet, hogyan illeszkednek a formák és a teretek a Waldorf-óvodapedagógiához. És egyáltalán: hogyan működnek benne, jó-e, szeretik-e, vannak-e hiányosságai, amelyek csak a használat során derültek ki.

Buella Mónika interjúja

› **Kérek szépen egy rövid bemutatkozást. Ki mióta dolgozik itt?**

Szalainé Kiss Lilla vagyok, részt vettem az óvoda alapításában 1998-ban. Akkor még nem ezt az épületet használtuk. Két gyermekem Waldorf-óvodában és -iskolában nőtt fel.

Várhelyiné Csombor Ildikónak hívnak. Tizenhárom éve jöttem ide a Waldorfba, óvó néniként. Az óvodaépítés folyamatában is részt vettem, végigkövettem.

Horváthné Lakner Ildikó vagyok. A selymári Waldorf-óvodában kezdtem a 27. születésnapomon, ez nagyon erős indulás volt. Itt Szombathelyen a nagyobbik lányom, Lilla születésekor indult a Waldorf-óvoda. Később, heti egyszer a baba-mama játszócsoportot vezettem. (*Ez a Waldorf-ovi előszobája – a szerk.*) Majd amikor a kisebbik lányom hároméves lett, elindult a harmadik Waldorf-óvodai csoport az én irányításommal.

› **Úgy tudom, hogy bekapcsolódtál a tervezésbe.**

H. L. I.: Úgy indultunk el, hogy meghirdettük az óvoda tervezésének lehetőségét. Három építész is megpályázta –

mindhárman szülők is voltak az oviban. Tamás tervét találtuk mi, óvó nénik olyan épületnek, amelyben el tudtuk képzelni a közös életünket a gyerekekkel. Tamás pedig mindig kikérte a véleményünket. Voltak munkacsoport-megbeszélések. Másfél éven keresztül kéthetente ültünk össze: az építész, a gazdasági munkatárs, az óvó nénik és a szülők. Mi hoztuk a pedagógiai programot, Tamás hozta az építészeti megoldásokat, a gazdaságisok pedig mindig szóltak: ezt gondoljuk át még egyszer, hogy beleférjen a költségvetésbe.

› **Melyek azok a pedagógiai elvek vagy javaslatok, amelyek beépültek a házba?**

H. L. I.: Nagyon hangsúlyoztuk, hogy a kisgyermek a szellemvilágból érkezik. Őt egy erős burokban kell tartani, óvni, védeni, és ennek mindenképpen meg kell jelennie a környezetében. Ezt a kapcsolódást az égiekkel igyekeztünk az anyagban is megjeleníteni, ebből jött a „kupola” megoldás. Egy olyan formát alakítottunk ki, amiben nincs derékszög. Megpróbáltunk létrehozni egy olyan teret, ami meleg, a burok és a védettség érzését kelti. A lekerekítések, ívek a melegséget, a beburkoltság érzését hordozzák. Ez itt nagyon jól

jelen van. Nem tudtunk mindenrovára íves ablakokat tenni, de a szögletes kis ablakoknak van egy játékoságuk, ami kukucsálásra hív. A falfestéssel – amit David Newbatt-tól tanultunk – nagyon szépen lehet ezeknek a szögletességét finomítani. Ez is a burokérzést erősíti.

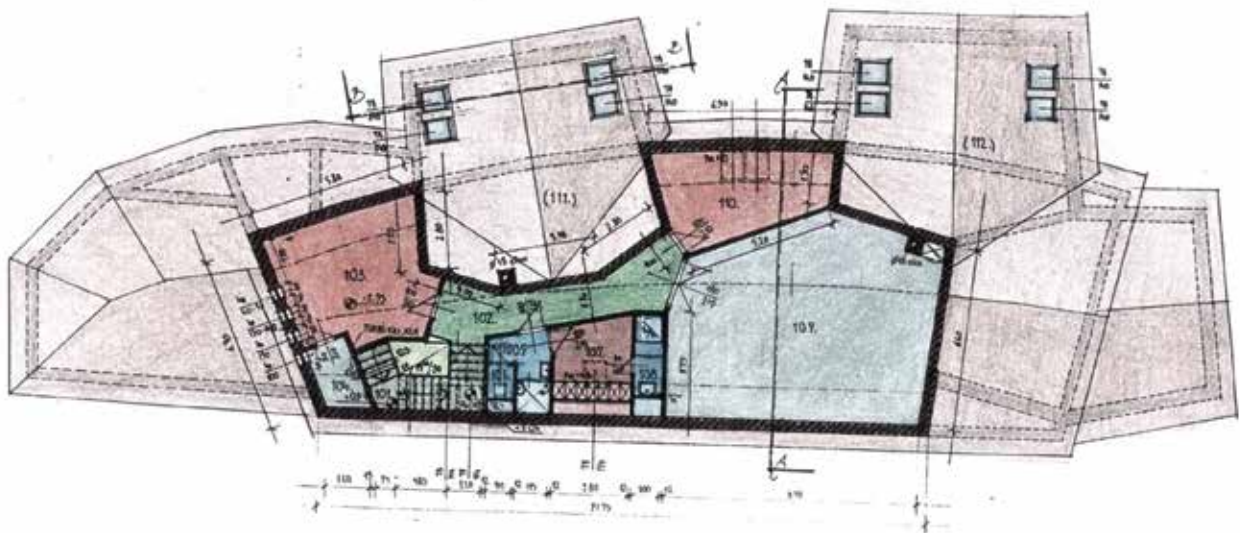
› **Tudtok még konkrét elemet mondani?**

Sz. K. L.: A fény játéka a folyosón. Építészeti előírás, hogy honnan nyílhat ablak, honnan lehet fényt beengedni. Az északi oldalnak is van fényforrása, mivel a falat lyukacsosan rakták, és ez érdekes fényhatásokat eredményez, barátságosan hívja a tekintetet. Zegzugos. Ha egy idegen bejön az óvodába, nem tud végigrohanni az épületen, barangolni kezd.

› **Van, ahol azt kérik, hogy tiszta, átlátható, egyértelmű legyen az alaprajz.**

H. L. I.: Ez nem az a hely.

V. Cs. I.: Itt a felnőtteknek is le kell lassulniuk. Nekik is át kell lényegülniük kicsit. Az épület a kíváncsiságot is fenn tartja. A kert is így alakult ki. Nem egy ösvény vezet végig kerítéstől kerítésig, hanem vannak kis titkok: egy kiszögellés, egy bokor körül futó út. Mindig, mindennap lehet valami titkot találni, ha valaki egy kanyargós ösvényen jár. Ezért alakítottunk ki mi is tekervényes utat a kertben. Minden csoportnak van egy saját útja, saját területe az udvaron, mint ahogy az épületben is.

H. L. I.: Ez nem önmagáért való dolog. Itt minden arról szól, ki is ez a kisgyermek, aki ide bejön. Nekünk nagyon jó tanáraink voltak, akik megtanították, hogyan kell néznünk egy gyermekre. Ki is ez a lény, aki lejön a földre, és emberré akar válni? Mi az útja? Ahogyan ez az ovi felépült, mindezt fel lehet benne fedez-

ni. A kisgyermek lényé minden felvesz a környezetből, nem tudja azt mondani, hogy ezt nem akarom látni, vagy nem akarom hallani. A mi felelősségünk, hogy milyen ingerek érik, például milyenek a fényviszonyok. A nagy ablakunk behozza a sok fényt, amivel gazdálkodhatunk. Amikor nagyon sok a fény, tudjuk csökkenteni, és olyan hatást érhetünk el, ami a gyermeket emlékezteti a szellemvilágra, ahonnan érkezett. Ezeket a színeket ő látja, így minden nagyon ismerős és barátságos lesz neki, nem idegen. Ahogy az óvodai program is azt mondja, hogy barátságos, meleg érzésnek kell körülvennie a kisgyermeket. Egy második otthon. Ha jól figyeljük a gyermekeket, akkor azt vehetjük észre, hogy kicsit megváltoznak, amikor átlépi a küszöböt. Felveszik rögtön ezt a teret. Az elején a szülők megkérdezték, mi történik a gyermekekkel, hogy itt megállnak, meg-

torpannak a küszöbön. Azt válaszoltam: ez kicsit olyan nekik, mintha templomba lépnének. Nagyon más, itt minden együtt van. Ezt rögtön felveszik: más léptekkel és más tekintettel jönnek be. Egy hospitálótól tudtam meg, hogy mások a hangok is. Úgy hallotta, hogy énekléskor a hangok összetalálkoznak valahol fent. Ez egy kisgyermeknek, aki csupa érzékszerv, valóban ideális.

V. Cs. I.: Képzelnék el egy adventi éneklést. Körülöttük vannak a szüleik, és úgy énekelnek. Néznek felfelé, és fülelnek, mert nemcsak azt a hangot kapják meg, amit körülöttük a szüleik énekelnek, hanem valamit fentről is – egy kicsit másfajta minőségű hangot kapnak vissza. Nagyon szokták figyelni.

> Hogyan alakult ki a belső tér? Hogyan rendezték be?

H. L. I.: Minden csoportnak volt már egy alapfelszereltsége. Az első óvodai csoportnak nagyon szép berendezése volt. A másik csoportban székek, asztalok voltak, amit hoztak magukkal. Mi, a harmadik csoport bizonyultunk a legszegényebbeknek, mert akkor alakultunk. Éppen akadt egy olyan családunk, ahol az édesapának volt egy faipari vállalkozása, és vele kezdtük a bútorokat készíttetni. Mindenki vállalt egy bizonyos feladatot az óvoda körül, a bútorok hozzám tartoztak. Megtervez-tük őket. Fontos volt, hogy természetes anyagból készüljenek. Mi az éger- és az erdeifenyő bútorok mellett döntöttünk, amelyek természetes olaj- és viaszkeze-lést kaptak. Figyeltünk arra, hogy minden él legyen lekerekítve, ez is a burkoltságot hangsúlyozza. A polcoknak is van ívük, emellett nagyon praktikusnak is kellett lenniük. Itt a polcok szétszedhetőek, új formákat lehet belőlük létrehozni. Ezt nem mi találtuk ki, hanem külföldön jár-tunkkor néhány óvodában láttuk.

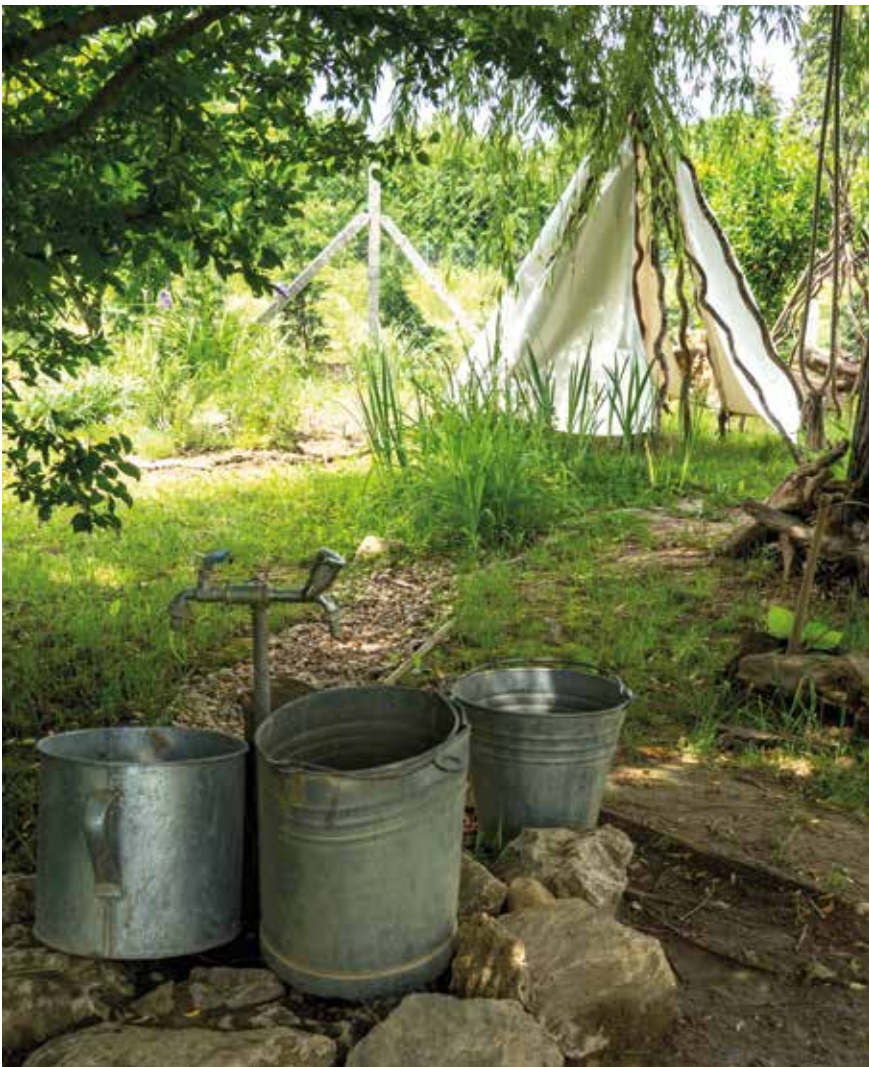
► **Ti találtátok ki az asztalossal együtt, hogy milyenek legyenek a berendezési tárgyak?**

H. L. I.: Igen. Méreteztünk, arányokat próbáltunk. Nagyon fontos, hogy milyen egy szék ülőmagassága, hogyan viszonyul az asztal magasságához. Ebbe bele kellett tanulni. A mostani nagyon jó méret. Próbáltuk, hogy a székeken is legyenek íves formák. A Waldorf-óvodákban a bútorokkal is játszanak a gyerekek. Úgy kellett kialakítani a székeket, hogy azokból is lehessen játék. Úgy kell nézni minden bútort, hogy sok mindenre lehetőséget adjon a kisgyermeknek.

► **Nem vettem észre, hogy három fázisban készültek a bútorok. Az egész egységes hangulatot sugároz.**

Sz. K. L.: Mindannyian ugyanabban a szellemi vonulatban gondolkodunk. Ez meghatározza, mit engedünk be a környezetünkbe. Van egy minőségi igény a gyermekek környezete iránt, akármit nem engedünk be. Ez egy egység, emellett azonban minden csoportnak megvan a szabadsága, hogy saját egyéniségére

formálja azt. Az alapbútorok mindenütt ugyanazok: minden csoportban van lehetőség, hogy játékszerekként használják őket. Ráadásul az óvónő egyénisége is alakítja a teret.

> Sok apró, gondos részletet látok. Tele van virággal a belső tér is.

V. Cs. I.: Együtt élünk a természettel. Ami kint van, az évszakok változása, az szépen megjelenik a benti terekben. Számos család lakik kertés házban, tőlük sok virágot kapunk. A kertünk is nagyon gazdag. Az élet körforgását követi az épület is. Ami kint van, az van bent, és ez nagyon fontos, mert így tud összetalálkozni az Egész. Ezáltal a gyermek mindig a valóságot tapasztalja meg. Most, hogy behoztuk a nyírfaágakat, szépen lehet a galambokat röptetni. *(Pünkösöd után jártunk az oviban, sok fehér galamb jelent meg a csoportszobákban – a szerk.)* Fontos megélni ezt is, mert így épül össze a szellemvilágból hozott emlék azzal, amit a földön megtapasztalnak, és az egész egy egység lesz.

Sz. K. L.: Van a dolognak másik oldala is. Beszéltünk a fényekről, a formákról, de itt az összes érzéküket szólítjuk meg. Amikor ez a hangulat kialakul, az illatok és a színek éppúgy az ő érzékeit szolgálják, mint maga az épület. A fontos ünnepekhez az illatlelékek is kapcsolódnak. Engem a gyermekkoromra emléktet, és remélem, őket is emléktetni fogja. Ez nagyon fontos a későbbiekben lelki alapként.

H. L. I.: Fontos a készülő étel illata is. Abban a térben főzünk, ahol a gyermekek játszanak, így tudják, hogy milyen nap van. *(A Waldorf-óvodában a hét egyes napjaihoz különböző gabonából készült kásaféle tartozik – a szerk.)* Így kerek és biztonságos nekik a világ. Van egy jószomszédság-érzés is. A három csoportból rokon illatok és rokon hangok jönnek, de mégis mindenkinek megvan a saját cipő- és kásaillata.

►A hagyományos óvodához képest nálatok minden szobában van egy konyha. Kis satupadok is vannak, amiről az jut eszembe, hogy egy kisgyermek milyen jól be tudja szorítani a kezét, és az fájni fog. Miért van itt satupad?

H. L. I.: A satupad nem játékszer, hanem munkahely, ahol a gyermekek akkor dolgozhatnak, ha az óvónő is ott dolgozik velük. Szabadon, játékidőben, egyedül nem használhatják. Ezt megelőzi az, hogy a kisgyermek mindig látja a felnőttet dolgozni, például a satupadnál is. Megfigyeli, hogyan kell beállítani a satut, ott mekkora távolságot kell hagyni. Nem emlékszem arra, hogy valaki az ujját beszorította volna. A hatévesek iskolamunkája ott készül – elsősorban az iskolába menő gyerekeket szólítjuk meg ezzel a munkával.

► Mi ez az iskolamunka?

V. Cs. I.: Egy babaház, amit a gyerekek készítenek. Nagyon komoly és sokrétű feladat, amit ők itt végigcsinálnak. Adott egy fenyőlap, amit lefűrészelnék egy kicsit organikus formára, hogy ne legyen szögletes. Megcsiszolják, majd kifúrják a lyukakat, amelyekbe vesszőt rakunk, és ez lesz az íves háztető. Bútorokat, kis fotelt, asztalt, ágyacskát is készítenek bele.

► Ezt saját kezűleg csinálják?

V. Cs. I.: Igen. Mindent ők csinálnak. A bútorok puhafából, bodzából, fűzből készülnek. Szőnyeget is szőnek, és vannak bele babát. Ez elég összetett munka. Mire iskolaérett lesz egy gyerek, ezt mind meg tudja csinálni. Koncentráció, finommotorika, monotóniatűrés, akarat – ez mind benne van.

› Egy házat készítenek mindenki?

Sz. K. L.: Egészen kicsi koruk óta látják, hogy a nagyobbak hogyan csinálják. Mire ők ebbe a korba érnek, várják, hogy készíthessék. Ez rangot jelent. Kiemeli a nagyokat, akik már az iskolamunkájukkal foglalkoznak. Tulajdonképpen nincs benne újdonság. A kicsik is sok dologban részt vehetnek. Manó varrnak vagy virágbabákat, és más dolgokat is. Mire hat-hét évesek lesznek, addigra mindezt a tapasztalatot bele tudják építeni egy babaházba. Mindenki nagyjából ugyanazt a babaházat készíti, de mégsem. A szőnyegben a fonalak színének választása rájuk van bízva, ahogyan az is, hogy milyen vásznat varrnak a háztetőre, milyen bútorokat tesznek bele, hogy a lámpa milyen színű legyen. Mindenki a saját egyéniségéhez tudja formálni a feladatot. Saját ötleteikkel is gazdagíthatják, tehát van benne szabadságuk.

H. L. I.: A kereteket mindig az óvó néni adja. Képzeld el egy kisgyermeket, aki három-három és fél éves, és játszik. Közben hallja, hogyan recseg a fa, a fűrésznek is van egy sajátos hangja, és felveszi ezeket az ingereket. Aztán ugyanez a kisgyermek négyéves korában, ugyanebben az időszakban ismét megtapasztalja, hogy megint recseg a fa, sok a fűrészpor, sokat kell söpörni. Lehet, hogy akkor már a fűrésra is figyel. Ugyanez a kisgyermek öt éves korában látja, hogyan készül a szőnyeg. Összerakja, és így lesz az egészről egy képe.

› Tehát vegyes csoportok vannak.

H. L. I.: Egy vegyes csoportnak nagyon sok előnye van. Nem szakítja meg a család természetes közegét, a testvérek együtt járhatnak. Az, hogy az óvó néni és a legkisebb gyermek között vannak közvetítők a négy-, öt-, hatéves gyerekek közül, egy áldás. Egy kicsi gyermek még a kezdetleges, kicsi játékkal csak nézi a nagyokat, a nagy szerepjátékokat, aztán egyszer csak ő is képes lesz, ő is megéri erre. Megtanulnak szociálisan együttműködni, a nagyok segítik a kicsiket játékban, öltözésben, beszokásban.

V. Cs. I.: A kicsiket nagyon szívesen fogadják. Anyjuk és apjuk helyett istápolják őket.

Sz. K. L.: Ahogy végigvezetik az ovin, úgy bevezetik a határok közé is: hogy mit szabad a kicsiknek, mit a nagyoknak, mi a különbség, azt nem egy okos felnőttnek kell felülről megmondania, hanem a nagyok pásztoralják őket. Nekünk is meg kell szabnunk a határokat. Különbéle helyekről, különféle családi helyzetekből jönnek. Jóval életszerűbb, hogy a gyermekek vezetnek be egymást ebbe a világba. Amikor rendet kell teremteni, nekem mindig az az érzésem, hogy az ember erőszakkal lép a gyermekek világába, amit nem szeretnék túl sűrűn

megtenni. A határok egészséges megtartására az egészséges gyermekek mindig képesek.

› Menjünk ki a kertbe. Van egy jó kis óvodakert, ami nem olyan, mint amelyeket nekem kell terveznem. Máshol színes gumiburkolatot, kész játszóeszközöket helyezünk el. Ehhez képest a tietek nem ilyen. Hogyan alakult ez ki?

H. L. I.: Ha visszagondolunk a kezdetekre, akkor ez egy üres és sík kert volt. Volt néhány fa, de dombok nem voltak. Az óvó néni összeültek, és kigondolták, hogy mi lenne jó a gyermekeknek. Tudjuk, hogy a kisgyermek lételeme a mozgás, de azt akartuk, hogy ezek a mozgások ne irá-

nyitott mozgások legyenek, hanem szabadok. Ha megnézzük egy játszóteret, vannak a szabályos mászóakák, csúszdák, melyeken jól begyakorolt mozgásokat lehet végezni. Azt gondoltuk, hogy ilyenek nálunk ne legyenek, de legyenek sok domb az udvaron, legyenek fák, amik mászhatóak. Nagyon fontos, hogy a gyermek szabadon tudja használni a testét arra, amire ő akarja: másszon, ugorjon, guruljon, csússzon. Kitaláltuk, hogy ide dombok kelljenek, és a szülők elkezdtek hordani nekünk a földet teherautószámmal. Hétvégéket töltöttünk azzal, hogy igazgattuk a dombokat. Az óvó nénik közben körbejárták, hogy a domb hajlása mikor lesz jó. Ahol nem volt megfelelő, oda az apukák dobta még földet néhány talicskával. Így alakult a kert. Az óvó nénik szeme minden rajta volt, és az apukák nagyon kitartóan lapátoltak.

V. Cs. I.: Ezáltal a csoportok udvari elosztását is a dombok határozzák meg.

H. L. I.: Számunkra nagy kérdés volt, hogy ha kiengedünk háromcsoportnyi gyermeket az udvarra, akkor az hogyan fog alakulni. Mindig mindenki mindenfelé jár? Megsegített minket, amit tudunk a kisgyermekről: az, hogy biztonságban kell éreznie magát. Ki kell jelölni számára egy helyet, ahol tartózkodik, ahol dolgozgat az óvó nénije is, és ez is fontos. Persze elmehet máshová is, bejárhatja az udvart, de akkor szól, hogy ő most kicsit távolabb megy. Kerítést nem akartunk, e helyett lettek a dombok. Szerintem nagyon jól működik.

V. Cs. I.: Ami bent van, az van kint is: tehát, ha bent van a nevelési tér a csoportokban, ezt a minőséget kint az udvar tölti be.

› Ezek szerint ez működik, mert nem kirohannak, és mindenki van mindenütt, hanem van egy határ.

V. Cs. I.: Igen, mert kell a gyermeknek a határ.

› Honnan érzékeli, hogy én másik dombhoz már nem megyek, hanem itt maradok?

V. Cs. I.: Tudják. Mi ott vagyunk velük,

látják, hogy ez a mi területünk. A nagyok már tudják, és segítenek a kicsiknek ebben is. Ahogy mi ott vagyunk a mi saját udvarainkon, azt áthatjuk, ők pedig érzékelik, meddig mehetnek el.

› Viszonylag kevés a játzóeszköz, hagyományos értelemben talán nincs is.

V. Cs. I.: Rendelkezésre áll az udvaron bot, palló, deszkák, kövek, kötelek. Eből ők megteremtik azt a játszóhelyet, ahol szeretnek játszani. Néha úgy megépítik, hogy hetekig tudnak játszani, de az is előfordul, hogy két nap múlva szétzedik az egészet, és új játékot építenek deszkákból és vastagabb ágakból.

Sz. K. L.: A legnagyobb fiúknak a homok már nem is elég, az már túl puha, és földdel akarnak dolgozni. A kicsik mennek a homokozóba, a nagyok meg elkezdik a „dolgozást”.

H. L. I.: A különböző minőségek nagyon fontosak. Kint a puha, a kemény, a nedves, a száraz, a hideg, a meleg, a magas, a mély. Ezeknek mind ott kell lenniük, és ők nagyon jól tudják kombinálni. Húsvétkor nyitjuk meg a kerti csapot. Ez bevett szokásunk, amit nagyon jól ismer mind a három csoport. Utána szabad odamenni, vödört belemeríteni a nagy edénybe, és így patakot, gátakat egész rendszerét építik a homokozóban. Van olyan időszak, amikor szerszám sincs. A kisgyerek megszokta, hogy mindig abból gazdálkodik, ami neki van. Akkor kezdi el jó erősen dolgoztatni a fantáziáját. Ha nincsenek szerszámok, akkor is remekül tud játszani, kitalálja, hogy bottal is lehet ásni.

Sz. K. L.: Sokat másznak, de ne a hagyományos mászóakára gondoljunk. Fejlődnie kell a mozgásintelligenciájuknak, arra pedig remek lehetőség a sok fa itt. Ügyesen tudnak fára mászni, és egészen vékony bokrokon is egyensúlyoznak. Nem biztos, hogy ezt egy robusztusan megépített játszótéren el tudnák sajátítani. Az egyensúlyérzékük remek. Akadálypályákat építenek maguknak. Nem lehet felnőttésszel

olyan játékokat kitalálni, amelyeket a gyermekek maguknak tudnak csinálni. Nálunk mindig van valami új, valamit mindig ásunk. Mindig van a kertben valami feladat.

› Mint például?

Sz. K. L.: Most halastavat kezdünk el csinálni, mert akkora lyukat ástak, hogy annak kellett valami funkciót adni. Azt gondoltam, hogy alakítsunk ki egy igazi tavat. Most már fél méter mély, kell még mélyíteni, és akár halat is lehet bele telepíteni. Legyen ennek értelme, nem csak ásunk, és ide-oda hordjuk a földet. A mi dombunknak már kicsit lekopott a teteje, már kevésbé lehet rajta télen csúszkálni. Amit innen kivettünk, azt oda felhordjuk. Télen jól lehet majd szánkózni rajta. Úgy látom, hogy a nagyfiúknak ez jelent igazi kihívást. A homokozóban is nagyon szeretnek lenni egy bizonyos korig, de onnantól kezdve erősebb dolog kell. Akkor ehhez persze kell erős szerszám is.

H. L. I.: Nekem most a komposzt jut eszembe. Megérett az egyik komposztunk. A földek szomszjasak, szükségük van új erőre. Rostálni kezdtem a komposztot. A nagyok alig várták, hogy csinálhassák. Értelmes dolgokat tanulnak meg, ebben nagyon szerencsések.

Sz. K. L.: Az ember nem is gondolja, mennyi mindent lehet ilyen kicsi gyermekek-

kel csinálni. Amiben a nagyok testi erejüknel fogva jók, azt a kicsik utánozzák kicsiben, de közben egy csomó minden mást is megtanulnak. Hogyan dolgoznak össze, hogyan ne ütközzenek össze a talicskával. Hogyan észszerű egy munka körül úgy állni, hogy mindenki hozzáférjen. Ezt öt-hat évesen megtanulni remek dolog, nagyon ügyesek lesznek ettől.

> El tudom képzelni, van szülő, aki ennek hallatán közli veletek, hogy az ő gyereke ezt halálra unná, és képtelen a nézelődésre.

H. L. I.: Az utóbbi két-három évben nagyon tudatosan jönnek a szülők hozzánk. Sokat olvasnak rólunk, a Waldorf-pedagógiáról. Értelmes tevékenységekkel vesszük körbe a gyermekeket, amit ők utánozhatnak. Itt valóban dolgozunk a gyermekekkel. Nem dolgoztatjuk őket, hanem együtt dolgozunk velük. Sosem felejttem el az egyik édesanyját, aki jött beszoktatni a gyermekét. Az anya két héten keresztül rostált, a gyermek ott serteptélt körülötte. Mondta, hogy ezt az életben nem fogja elfelejteni.

Sz. K. L.: A felnőttekkel vannak furcsa élményeink. Szintén egy beszoktatós apukát megkértünk, hogy ássa fel a homokozót, mert már nagyon kemény. Nem tudta, hogyan kell megfogni az ásót. A szülők kezdenek rájönni, mi az, amit nem tudnak. Azt látják, hogy egy rakás olyan dologba beleszokik a gyermekük, amit ők már nem tudnak. Visszik haza a sáros ruhát kimosni, és abból látják, hogy a gyermek rendben van, és dolgozik. Örömmel látják, hogy sok praktikus dolgot, amit ők valahol elvesztettek, a gyermekeik megkapnak.

H. L. I.: Az óvó néni és a homokozóban. Annak van egy ritmusa: láb, fordít, láb, fordít... Odajön egy kisgyermek, és elkezd rakogatni a lábát az ő kis ásójára. Hol az egyiket, hol a másikat. Először még kicsit ügyetlen a dolog, aztán addig gyakorolja, míg neki is sikerül. Mindig ott van a példa, amit utánozhat.

> Milyen hátrányai vannak az épületeknek?

H. L. I.: Már a tervezéskor nagyon szeretnénk volna egy közösségi teret, ahol mindhárom csoport összetalálkozhat. Ezt a telek adottságai nem tették lehetővé. Hosszú ideig épületet kellett tervezni, a közösségi térrel már nagyon hosszú lett volna az épület. Úgy láttuk, hogy a kisgyermeknek ez nem lenne jó, ezért lemondunk a közösségi térről.

Sz. K. L.: Ahogy bekapcsolódtunk a képzésekbe, nagyon sok hospitálónk lett. Őket nagyon nehéz úgy elhelyezni, hogy a felnőttek tereit úgy tudják használni, hogy nyugodt alvóhelyük legyen, vagy hogy mindenkinek jusson zuhanyozó. Ez nem az óvoda funkcióját érinti, hanem inkább a felnőttek szakaszát. Van még lehetőségünk az épületben, van egy nagy padlásterünk, amit sokféle módon lehetne majd hasznosítani. Vannak kényeink, amikhez szeretnénk majd egyszer kályhát építeni.

> Miben változtak a gyerekek az indulásuktól óta?

H. L. I.: Azt lehet látni a gyermekeken, hogy nagyon sok az inger, ami körülveszi őket. Egyre több. Amikor egy kisgyermeket normál mennyiségű inger ér, akkor ő jól érzi magát a testében, tud játszani, figyelni a körülötte játszókra, a felnőttekre, rá tud csodálkozni a környezetére. Amikor túl sok inger éri, mindez nehezítetté válik számára. Most azon dolgozunk, hogyan lehet ezen segíteni. A Waldorf-óvodában annyira inger éri a kisgyermeket, amire az ő életkorában szükség van. Sem többre, sem kevesebbre. Egyre több időt töltünk a szabadban.

> Hogyan jutottatok erre a gondolatra?

Sz. K. L.: Az óvónői konferenciákon végigmentünk minden dolgon, ami a régi fegyvertárunkban benne volt: hogyan lehet a kisgyermek játékát tovább segíteni, hogy el tudjon mélyedni benne, hogy kreatív tudjon lenni, jól érezze magát a társai között? Egyre inkább azt láttuk, nem az a megoldás, hogy különféle eszközöket hozunk be, amivel majd továbbléldítjük őt. Ez már sokkal nagyobb mértékű változás a társadalomban, mint amit fejlesztő dolgokkal ellensúlyozni lehet. Itt már csak a csillagok segíthetnek. Csak az, hogy abban a térben, ami a legtermészetesebb terünk, megélni azokat a ritmusokat, amiket egyébként az óvodában megélnék. Olyan határok között vagyunk, amelyeket a gyermekek természetesebben élnek meg. Ha bejövünk a csoportba, nagyon sok játszóhely van, de mindig van valami, amiről visszapattannak a gyerekek. Foglalt az asztal alja, akkor már őt oda nem fogadják be. Elfogytak a babák. A kertben nincs ilyen. A kertben mindig van szabad bokoralja, mindig van szabad botocska, és mindig van új ötlet. Mindig új ihletet kapnak a játékra. Sokkal kevesebb az összeütközés egymással. A kicsiknek kicsike dolgokat szabad, a nagyoknak nagyobbakat, és ugyanez megvan itt is, de sokkal átjárhatóbb. A kicsik mindig csapódnak a nagyokhoz, mint régen egy parasztudvarban, ahol a kicsik mentek a nagyok után, és tanultak tőlük. Nem csinálták, álltak csak körülöttük, és nézték őket. Valahogy a kertben több lehetőség van erre, és arra is, hogy órákig szemlélgessenek egy katicabogarat. Egy Waldorf-óvodában sokat vannak a gyermekek a levegőn. Annyi feszültség gyülemlik fel bennük, hogy nem elég nekik egy-két óra, hogy kijátszhaszák, kifussák magukat, és még legyen va-

lamilyen elmélyedésük is. Csak akkor van elég idejük erre, ha sokkal több időt tölthetnek a kertben. Ettől változik az épület funkciója. Álmunk, hogy ott hátul egy ablak helyett lenne egy teraszajtónk, ahol rögtön ki tudunk lépni, de ez a távoli jövő.

› **Szeretnétek még valamit hozzátenni az épülettel kapcsolatban az eddig elmondottakhoz?**

Sz. K. L.: Nem akarok a hátrányokra koncentrálni, de tény, hogy amikor az óvoda ideépült, ez egy békés környék volt, szinte lakatlan. Hobbikertek voltak a környéken. Szinte alig járt itt autó vagy ember. Azután feltört a dombtetőre a civilizáció, és lakóparkok épültek, kockák nőttek ki a földből a közvetlen szomszédunkban is. Egy jövőbeni feladat, hogy ezt hogyan tudjuk ellensúlyozni. Még kirándulni is egyre nehezebb, tiszta erdőt találni komoly kihívás.

H. L. I.: A szomszédos telket az elmúlt évben kaptuk meg egy búcsúzó családtól ajándékba. Újabb feladat, hogy hogyan lehetne ezt a teret kialakítani. Tervünk, hogy a jelenlegi bejáratot áthelyezzük. A gyermekek rózsakapun át, kis ösvényen érkeznének az oviba. Nem úgy, hogy kiszállnak az autóból, és rögtön ott a kapu, hanem elmennek egy fa mellett, egy virágos bokor mellett, közben talán találnak egy csigát, „füvön ingó harmatot”, és szembetalálják magukat a bejáratnál, amit persze angyalok vigyáznak.

V. Cs. I.: Kanyargós ösvényen lehet bejutni az oviba, egy kis titkos úton.

H. L. I.: Egy kedves szülőnk készíti a terveket, tele jobbnál jobb ötletekkel.

Sz. K. L.: Most van lehetőségünk mezítlábas ösvényt csinálni, kicsi vízi élőhelyet. Bogyós és tüleveles növények is lesznek, meg rovarházak. Akkora helyet szeretnénk üresen tartani, hogy a nyári ünnepen elférjen vagy háromszáz ember – mert a szülőkkel ennyien szoktunk lenni –, hogy a nyári körtáncunkat el tudjuk járni. Az összes többit zezugossá szeretnénk tenni, tele illatokkal, színekkel, formákkal... Mint egy Tündérgert, a Középhegyen...

THE SAME THING BOTH INSIDE AND OUTSIDE
– THE WALDORF KINDERGARTEN
OF SZOMBATHELY

12 years after its inauguration, we visited the Waldorf kindergarten of Szombathely. We asked the teachers to tell us about getting used to the building and the way its shapes and spaces can be adapted to Waldorf education. What we really wanted to know was whether the kids liked the place or not, whether they felt at home and whether there were any matters left to resolve. Everything there revolves around the small child who enters the building. Who is this being, and why has it descended to the Earth, wanting to go on a journey towards becoming a man? The way this kindergarten was built says it all. Children are especially receptive to their environment as they are yet unable to sort out information. Therefore, filtering the stimuli is our own responsibility.

**A GAZDÁLKODÁS
ÉPÍTÉSZE
— GAZDÁLKODÓ
ÉPÍTÉSZE**

EMLÉKEZÉS REISCHL GÁBORRA

Reischl Gábor (1948–2008) a magyar vidéki, ökológikus szemléletű építészet jelentős alakja, a felsőoktatás meghatározó egyénisége volt. Számos hazai tanya, oktató- és mintafarm mellett az UNICEF megbízásából máig példaadó oktatási intézményeket tervezett szerte a világban. Az Ybl Miklós Főiskola tanárának és főigazgatójának, a MÉSZ volt elnökének születése 700., és halálának 10. évfordulója alkalmából a Magyar Építőművészek Szövetsége és a Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kara támogatásával emléknapot és kiállítást rendeztek 2018. június 8-án a MÉSZ-székház Kós Termében. A rendezvény kurátorai a mester egykori tanítványai és munkatársai, Csontos Györgyi, Laczó Zoltán voltak. Ez alkalmából álljanak itt írásai és naplórészletei, melyeket Dénes Eszter szerkesztett egybe *A gazdálkodás építészte – Gazdálkodó építészet. Emlékezés Reischl Gáborra* c. rövidfilm forgatókönyvében.

▲ Juhhodály és tehénistálló. Őkotanya, Monor

▼ Szemestermény-tároló, Balatonfenyves. Munkatárs: Fáczányi Zsuzsa. Ez az épület, amíg használták, teljes egészében energiatakarékos volt, míg Nyugaton egy ilyen nagyságrendű tárolót 10 géppel és szellőzőberendezésekkel működtetnének a mai napig

◀ Őkotanya, Monor

„... Foglalkozz a mezőgazdasági építé-
szettel, fiam, ott van eltemetve a jövő,
a földben, az ott élő emberben!

– mondta Apám.

Valóban?! Nagyüzemi trágyatelepek-
kel, a bűzlő istállókkal egy életen át?
Bűzlő istállók? Igen. És savanyú
szagú, levegőtlen konyhák, össze-
tákolts, háztájinak nevezett disznó-
ólak, kietlen udvarok, neonfényes
kocsmák, szétesett faluközpontok,
majorok... Mindez építészet. Mind-
ez feladat, ebben az igazi építé-
szeti feladatoktól hiányos időben.
Ott még megtalálható a természet.”

Mindig is építész akartam lenni. A családi hagyomány a pályaválasztásban segített, de egyben terhet is jelentett. A rajzolás kényszer számomra terápiás cselekedet, közben megoldódnak a dolgok. Három férfi: Apám, Mikus, Emődy. A Társ: a biztos pont – van honnan elindulni, van hova megérkezni. A mindennapi reggeli futás, a költészet segítség a világ elviseléséhez. A gondolkodó lét: szükségszerűség, állandóan kísérletezett életforma. Sukorón a tanya: a világmindenség!

A példa nekem a saját tanyám. A tanya leképezi az egész világot, kapcsolódik az élet alapkérdéseire: születés, halál, honnan jöttünk, hová megyünk... Épületegyüttes, amelyben mindennek célszerűen meghatározott helye van, mindegyik sajátos értékkel, helyi értékkel bír. A tanya épületekkel körülhatárolt hely. A hely: maga az udvar, ami igazán a mi belső világunk.

Az emberi élet gazdagsága meg nem ismételt pillanatokban, és semmi

máshoz nem hasonlítható helyekben van – írja Hamvas Béla. A meg nem ismételt személyiség jegyei rögzültek tanyáink épületeiben. Amit meg akarunk őrizni, azt meg kell ismernünk, ehhez pedig idő kell és alázat.

A parasztháznak nem formáit kellene másolni, hanem szerkezeti világosságát, őszinteségét.¹

Fájdalmas látvány az, ami a falvakban lejátszódott. Tévesítés, a kuláklista, a központosított termelés, tanyák felszámolása, nagyüzemi gazdálkodás, szerep nélküli falvak..., ma pedig a szabad építés kora...

A ház építése egykor az élet fontos, de mindennapos tevékenységéhez tartozott. Az ember a saját világából szerezte be az építéshez szükséges anyagokat, az elődök sok évszázados tapasztalata szerint épített, és követte az építés stációihoz kötődő rituális szokásokat. Mindez együtt teremtéssé vált, a lehatárolt terület saját világgá nemesedett, és szinte automatikusan a táj része lett. Az élet a maga természetességével je-

lent meg ezekben a házakban. Az ember, folytatva ősei cselekedetét, teremtő részesévé vált a helynek.

Mi van egy ilyen ember birtokán építenivaló? – kérdezi Németh László.² A kétszintes házacska csak a fellegvár rajta, a veranda előtte már a téli kertészkedéshez kell, az épületek nagyobb része: ól, pince, méhes, szín, kamrák, virágház, műhelyek, kemence, öltöző.

Egy telep tehát. De ezt a telepet nem a simára döngölt földre kell ültetnie, hanem mindent a helyére, bele a birtokba. (...) A telepet csak a birtokkal együtt lehet megtervezni, az építendő dolgok közt pedig a paradicsomkarótól az aszaló fedelén át a tornác oszlopáig csak fokozati különbség van. Vagyis: az építésznek birtokot kell építenie, s nem házat.

Nem tagadom, hogy a tájhoz, a falvakhoz, a gazdaságok épített környezetéhez érzelmileg kötődöm, amellyel, hogy próbálom magamnak és hallgatóimnak is megmagyarázni a miérteket. Az építészetben éppen ez a szép, hogy az ér-

1 Medgyasszay: *Népünk építészete*, 1949

2 Németh László: *Sorskérdések*. Magvető Könyvkiadó, 1989, Budapest.

▲ Gazdálkodó porta – üdülőtanya hasznosítása, Sukoró.
Munkatárs: Braxatoris Andrea

▲ Lovastanya.- Budakalász

▲ Lakóház. Őkotanya, Monor

telem, a racionalitás és az érzelmek az idealizmus kettősségének ad keretet, ami nem más, mint az életünk hű tükörképe. A gazdálkodó ember példát mutat nekünk, építéseknek is, hogy gazdálkodnunk kell akkor is, amikor építünk: az anyagiakkal, az energiáinkkal, az emberi és pénzügyi adottságainkkal, lehetőségeinkkel. Őkotudatos építészet volt ez. Az energia-, az anyag-, a víz-, a levegőgazdálkodás tudatos, vagy ösztönös elemei ott vannak a régi porták telepítésében, a lakóházak és a gazdasági épületek funkcionális elrendezésében, szerkezeti kialakításában. (...)

Az energiagazdálkodás, mint meghatározó feltétel, egyre inkább kell hogy befolyásolja mai építési tevékenységünket. Népi építészetünk számos követendő példát ad, miként lehet takarékos módon építenünk többek között az épületek tájolt elhelyezésével, funkcionális és szerkezeti kialakításával, megfelelő anyaghasználatával. A paraszti építészet természetessége az ökológiai építés alapja.

Az energiatudatos építés nem tűri a rövid távú divatok és ideológiák rabságát, de kiköveteli a táj jellegének megfelelő telepítési struktúrákat, a telek racionális beépítését, a házak tájolt, azaz nem egyenrangú homlokzatát, a téli-nyári átmeneti zónákat, az alaprajzok célszerűsége mellett a helyiségek hierarchiáját. Ez bizony nemcsak hőszigetelési feladat, hanem sokkal komplexebb építési gyakorlat.

Az általam tervezett épületek nem különösebben bonyolultak, de egy kicsit rafináltak..., amelyek a múlt tapasztalatait továbbfejlesztve képesek az igényeket kielégíteni: napenergia, természetes szellőzés, méretkoordináció adta rugalmasság.

Ki kell használnunk a szellemi tartalékainkat, hogy sokkal kevesebb költséggel tudjuk üzemeltetni az épületeinket. Ez a klasszikus ökológiai szemléleten túl nagyon fontos pszichológiai kérdés is: az ember ne csak a természettel gazdálkodjon, hanem önmaga szellemével is.

▲ Tárolóépület. Gazdaképző Szakiskola mintafarmja, Kenderes

▲ Istálló. Lovastanya, Mende

▲ Istálló. Lovastanya, Mende

Hogy úgy érezze, nem elsősorban termel, hanem terem. Attól kezdve nem robot a munka: élete – a haszon mellett – tartalmat nyer. Ez a gazdálkodás építészete.

Az építés ősi mesterség, a múlt embere ösztönösen épített. Jelenünkben, ha akarjuk, ha nem, ösztönösségünket, ősi tapasztalatunkat, a hagyományokon nyugvó bizonyosságot felörölte az idő.

Dolgozom mint építész, mint oktató, új impulzusokat kapok a következő lépésekre. Olykor a reménytelenség is elfog. Mi történt az elmúlt években? Mit kellett, és mit kellene tenni?

Meg kell ismerni a vidék valóságát.

Meg kell próbálni építészfeleletet adni tervekkel, kísérletekkel a valóság nehéz kérdéseire, és meg kell teremteni a kommunikációt az építész és a helyet birtokló ember között. A hely megismerésének képessége kommunikációs képesség!

Az ökológiai építés a jövő lehetősége, de ez nem csupán az ökoszisztémával való törődést jelenti, hanem az emberi lét alapkérdéseinek tudatosítását a mindennapokban. Novalis szerint „az ember nem tesz egyebet, mint folyton hazatér”. Vajon az építésznek nem az a feladatuk, hogy segítsék az embert hazatérni?

Hányszor hajózzunk be Noé bárkájába?
nem először és most sem végleg...

fészkelődünk –
keressük helyünk

kezünkkel simítjuk a gyalult gerincét
mintha mindig útra készen állt volna
ács nélkül... anyagtalantul

hányszor kell tótágast állnunk?
az aréna porondján
magunkat pellengérré állítva
fénycsóvával elszakítva,
elnémítva – a süket hangzavarban

hányszor kell még
sóvárogva várni a jelet?
a visszhangban néma hajókürtöt
vállalva a nyílt vizet
a feszített bizonyosság határtalanságát
(Reischl Gábor: Napló)

EMLÉKEZÉS SÁRI ISTVÁNRA

Sáros László György

1945 – 2018

Sárinak

Már megint megelőztél. Csak hogy a felső ágyra fekhess. Fehér ballonka-bátban, cipóstül, esernyővel. A szakadó esőből hazaérve tizenegykor, de lehet, hogy volt az már éjfél is. Ahogy kell. Mint akkor, a Bercsényi ötödik emeletén. Ahol a „kicsik” laktak. Ám az ránk nézve túl bájos lett volna, így aztán inkább voltunk mi zöldfülűek. Mindenki tudta, hogy Sáriveral egy napon születtem. Július másodikán. Sarlós Boldogasszonykor. Csakhogy én, nagy ravaszul, két évvel később. Ám ez itt, a világnak ezen a felén a rák jegye. Mikor tudja meg az ember, hogy rákos? Hamar sose. Mert mi mindig, mindenről elkésünk. Adyval:

*Akik mindig elkésnek
Mi mindig mindenről elkésünk,
Mi biztosan messziről jövünk,
Fáradt, szomorú a lépésünk.
Mi mindig mindenről elkésünk.
Meghalni se tudunk nyugodtan.
Amikor már megjön a Halál,
Lelkünk vörösen lángra lobban.
Meghalni se tudunk nyugodtan.
Mi mindig mindenről elkésünk,
Késő az álmunk, a sikerünk,
Révünk, nyugalmunk, ölelésünk.
Mi mindig mindenről elkésünk.*

Most itt vagyunk. Dehogyan. Én nem vagyok ott. Mert én itt vagyok, miközben ott vagyok. Veled. Pontosabban ott kéne lennem Veled. De persze Te itt is velem vagy. Mert Te már bennem vagy. Hogy meddig? Végig. Na jó, de meddig? Ne nyaggass. Nem tudom. Miért? Ha tudnám, mi lenne?

Elbúcsúzhatnék? Kitől? Mindenkitől. Te kitől búcsúztál el? Nem mindegy? Tudom, hogy nem, de ez most mindegy is. Már összeírták, hogy mi mindent csináltál, tettel, vittel végbe. Maradandót alkotva. Aztán ezt még többen ki is egészítették. Okos, odafigyelő, rendszerező, és persze rendszerető fontossággal. Most már mindent tudunk. Szinte mindent. Mert ez is olyan, mint az ördög. Tudod, a sose nem alvó. Arról azonban nem szól senki, de senki az itt lévők közül, hogy volt/van még egy teted. Egy igazi. Befészkelted Magad mindnyájunk lelkébe. Mindenki tud persze kivétel nélkül is, de most erről sem kell beszélni. Minek? Attól jobb lesz? Aligha. Ám ott vagy mindnyájunknál. Mert Sári csak egy van. Nekem már biztosan. Erre a kis időre. Az az egy. A Pista. Álmodoz békében. De tudd ott is, hogy szerettelek. Tudd, hogy szeretlek. Így is. Innen nézve, holtodban.

Miskolc, 2018. május 4.

Sáros László György,
bár Neked a Sáros

A szecesszió világnapja

Magyar kezdeményezésre 2013 óta ünnepeľjük a szecesszió világnapját. Ezen a napon a világ minden tájáról számos intézmény csatlakozik a századforduló egyedülálló művészeti irányzatát bemutató programsorozathoz. Az idei évben a szecesszió népszerűsítésével foglalkozó szervezet, a Réseau Art Nouveau Network által ajánlott téma, „A kedvenc szecessziós építészem” került fókuszba. A programsorozat kiemelt eseménye volt a régió szecessziós építóművészetét bemutató nemzetközi tablókiállítás, melyet a *Transznacionális Duna Együttműködési Program* tagvárosaiban (Belgrád, Bécs, Budapest, Bukarest, Ljubljana, Nagyvárad, Szabadka, Szeged, Szófia és Zágráb) egy időpontban tekinthetett meg a közönség.

Az érdeklődők ingyenesen tekinthették meg A szecesszió hullámai – *Építészeti a Duna menti régióban* című tárlatot május 30. és június 18. között a FUGÁBAN. A világnap alkalmából további, az egész hétvégét kitöltő programok: szecessziós épületeket bemutató városi séták, tárlatvezetések és családi alkotóműhely várta az érdeklődőket.

Kiállítás Barcson

A barcsi Dráva Múzeumban június 5-én nyílt meg Dévényi Sándor és a Dévényi és Társa Építésziroda kiállítása. Kampis Miklós megnyitóbeszédét követően Karvalics Ottó polgármester is köszöntötte az alkotót, méltatva a városban megépült vagy még tervasztalon lévő munkákat. A megnyitót követően L. Balogh Krisztina, Kaposvár főépítésze közreműködésével Rajzasztali beszélgetést tartottak a barcsi Szent Márton étteremben, majd a tervezők vezetésével a Barcsi Gyógyfürdő és Rekreációs Központ épületlátogatásán vehettek részt az érdeklődők. A kiállítás a nyári hónapokban tekinthető meg.

Makovecz Imre kiállítása Jekatyerinburgban

Összekötni eget és földet címmel Makovecz Imre-életmű-kiállítás nyílt június 11-én Jekatyerinburgban. A tárlat a korábbi hazai és külföldi megjelenésekhez hasonlóan makettek, fényképek, rajzok, írások és személyes tárgyak segítségével mutatja be a Kossuth-díjas építész, az MMA posztumusz tiszteletbeli tagja, alapító és örökös tiszteletbeli elnöke munkásságát és életének legfontosabb állomásait. A tárlat megnyitását részt vett Csernyus Lőrinc kurátor, valamint az MMA delegációja dr. Kucsersa Tamás Gergely főtitkár vezetésével.

Vedres György-díj, 2018

Az 1987-ben elhunyt Vedres György Ybl-díjas építész emlékére a Magyar Építóművészek Szövetsége, özvegye végakarátának megfelelően, Vedres György-díjat alapított. A beérkezett pályázatok alapján a díjat a Magyar Építóművészek Szövetsége elnöksége ítéli oda annak a fiatal, 40 év alatti építésmérnöknek, aki kiemelkedő alkotást hozott létre iskola- vagy egészségügyi épület építése terén. Az elnökség egyhangú döntése alapján a 2018. évi Vedres György-díjat Csóka Balázs építész kapta a Budajenői Általános Iskoláért, az alábbi indoklással:

A Budajenői Általános Iskola kora klasszicista stílusú épülete, a volt skót bencés rendház (az úgynevezett kastély) 1800 körül épült. A hajdan négy épületből álló rendházegyüttes főépülete a község két párhuzamos utcája közt húzódó K-Ny-i lejtőn elterülő kolostorkert közepén áll. Az É-D-i tájolású, téglalap alaprajzú, kétszintes, középrizalitos, kontyolt nyeregtetős épületegyüttes műemléki felújítása magas színvonalú, a részleteket gondosan őrző, és az épület hajdanvolt szépségét és értékeit újra életre keltő alaposítással történt. Megőrizve a klasszicista stílusú műemlék egységes harmóniáját, megtöltve gyermeki életérzéssel, és a korszerű pedagógiai elvek kiszolgálásával. Az átalakult isko-

laépület egyszerű építészeti eszközökkel megvalósított példamutató műemléki felújítás, ugyanakkor értékmentő és értékteljesítő építészeti. A Magyar Építóművészek Szövetsége elnöksége szerint összhangban áll a Vedres György-díj szellemiségével.

Építők napja

A hazai építésügy meghatározó tudományos és érdekvédelmi szervezetei által megrendezett építők napja alkalmából, 2018. június 8-án a MÉSZ felterjesztésére dr. Palkovics László innovációs és technológiai miniszter Építők Elismerő Oklevélben részesítette ifj. Lőrinc Ferencet tevékenysége elismeréseként.

Makovecz-utak Budapest és a Duna-kanyar

A „Makovecz-utak” rendszere segítséget nyújt Makovecz Imre épített örökségének felfedezéséhez. Az egyes régiókhoz ajánlott útvonalak a *makovecz.hu* oldalon tekinthetők meg. A *Budapest és a Duna-kanyar c.* összeállítás nyomtatásban is megjelent, melyet Csernyus Lőrinc a Budakalász által szervezett III. pilisi konferencián mutatott be és adott át a meghívott polgármestereknek, főépítésznek. Mivel a Magyar Kormány 2015. évi 2022. számú határozata lehetőséget nyújt Makovecz Imre épített örökségének megővására, így a következő években sor kerülhet az egyes épületek felújítására is. Azaz a most megtekintésre javasoltak listája a jövőben változhat, bővíthet. Egynapos program lehet a budapesti épületek felkeresése (1-es változat). A fővárosi épületeken túl a körút kibővíthető a Solymár, Pilisszántó, Piliscsaba körrel (2. változat), vagy Visegrád bekapcsolásával (3. változat). Valamennyi építményt érintve bejárhatjuk ennek a régióknak a 4. változatát. Természetesen az épületek között tetszés szerint válogatva egyéni útvonal is kialakítható. Ami a Duna-kanyart illeti, Makovecz Imre 21 terve mellett összesen 26 épület épült meg (3 csak részben), ebből egy leégett, egy pedig bontásra került.

Élő műemlék – Rekonstrukció, de hogyan? MMA-Konferencia

Ez év szeptember 6–7-én az MMA Építészeti Tagozata, valamint a Művészetelméleti Tagozata *Élő műemlék – Rekonstrukció, de hogyan?* címmel konferenciát szervez a műemlék kortárs építészeti kezeléséről, műemlék és kortárs építészet viszonyáról. Helyszín a Pesti Vigadó Makovecz Terme.

Az utóbbi tíz évben Magyarországon is felerősödött a társadalmi és a szakmai párbeszéd, és gyakran a vita arról, hogyan nyúlhatnak az építészek és megrendelőik a műemlék épületekhez. Az MMA konferenciája a társadalmi és szakmai párbeszéd elmélyítését, az eltérő álláspontok higgadt kifejtését tűzi ki céljául. A műemléki szemlélet változásának korát kívánja bemutatni a gyakorló építészek megközelítésében, valamint a kérdés esztétikai és társadalmi háttérproblémáit elemezni az elméleti szakemberek segítségével. Az UNESCO és az ICOMOS állásfoglalásaiban, chartáiban az utóbbi három évtizedben jól követhető a műemlék, a kulturális örökség, a történeti városi táj fogalmainak átalakulása, amely a társadalmi igények és a műemlékhez való viszony folyamatos változását jelzi. Van-e köze a területén található, sajátjának tekintett műemlékéhez egy helyi közösségnek, például egy önkormányzatnak, s lehet-e ezáltal köze saját múltjához? Milyen feltételek kellene ahhoz, hogy elfogadhatóvá váljon a rekonstrukció eddig elutasított megoldása egyes műemlék épületek, vagy együttesek használatában?

A konferencia előadói között lesznek: Vashegyi György, az MMA elnöke, Virág Zsolt, Rostás Péter, Sulyok Miklós művészet-történész, prof. Cságoly Ferenc, Pazár Béla, Sáros László, prof. Istvánffy Gyula, Skardelli György, Krcho János, Mezős Tamás, Potzner Ferenc, Albert Tamás, Cséfalvay Gyula, Botos Judit, Szekér György, Zsembery Ákos, Vadász Bence, Rostás László, Vukov Konstantin, Wittinger Zoltán, Albert János, Rudolf Mihály építészek, Varga-Ötvös Béla közgazdász, Várkonyi Gábor történész, Osgyáni Vilmos restaurátor, Buzás Gergely régész, valamint Horváth Jenő, Füzér község polgármestere.

Új lap születik!

Mindazoknak, akik a szabadságot keresik, és tudják, hogy azzal együtt jár a felelősség a világért, bemutatjuk az *Európai Közép* című negyedéves folyóiratot. A lap a gazdaság, a politika és a kultúra legfontosabb kérdéseit helyezi fókuszába, azon meggyőződésből, hogy a minket körülvevő, egyre kaotikusabb jelenségek szimptomatikus szemlélete által elérhető egy jelenléttudat, ami előfeltétele annak, hogy képesek legyünk a katasztrófa felé haladó folyamatokba gyógyító módon beavatkozni. A gyógyításra alkalmas eszmék a jelenkorban csak Közép-Európából, az Európai Közép misztériumából szülehetnek. Alexander Caspar 2017 szeptemberében lehetségesnek látta, hogy 1922 után ismét egy új Hármastagozódás-mozgalom induljon, ezúttal Budapestről. Lapunk e törekvést kívánja támogatni.

A szerkesztőség tagjai: Kálmán István, a szerkesztőség örökös tiszteletbeli tagja, Ertsey Attila, G. Ekler Ágnes és Zajti Ferenc. Mottónk azonos a baseli *Der Europäer*ével:

„Európa közepe: misztérium-tér. Megkívánja az emberiségtől, hogy ennek megfelelően viselkedjen. Annak a kultúrkorszaknak az útja, amelyben élünk, nyugatról jöve, kelet felé fordulva,

ezen a téren vezet keresztül. A réginek itt metamorfozálódni kell. Minden régi erő elvesz ezen a kelet felé vezető úton; nem tudnak keresztülhaladni ezen a téren anélkül, hogy a szellemből meg ne újulnának. Ha mégis ezt akarnák tenni, pusztító erőkké válnának; katasztrófákat szülnének. Ebben a térségben csak emberismeretből, emberszeretetből és emberbátorságból születhet meg az, ami üdvöt hozóan tovább haladhat a Kelet felé.”

(L. von Polzer-Hoditz: *Az Európai Közép misztériuma*. IWA-Natura, 2006, 179. oldal)

Az első szám tartalmából:

- Szerkesztői bevezető a bemutatkozó számhoz
- *Mozaikok és perspektívák, 2018. január–március*
- *Miért nem lehet „bevezetni” a hármastagozódást?* (Walter Johannes Stein nyílt levele)
- Kámpis Miklós hozzászólása az 1917–2017, *A hármastagozódás 100 éve c. konferenciához*
- *A hármastagozódás történelmi háttere 869-től 1917-ig* (Terry Boardman írása, I. rész)
- *Megkezdte működését a Makovecz Ház* (Kálmán István)
- *Makovecz Imre szellemi öröksége* (Ertsey Attila)
- *Széljegyzetek a Magyar Waldorf Szövetség felvetésére indult Hármastagozódás stúdiumhoz...*
- *Megújuló mozgalom, avagy Vízkötelenítő program tanároknak* (G. Ekler Ágnes)

Előfizetési igényeket az azeuropai kozep@gmail.com e-mail címen lehet jelezni. Egy szám ára: 1000 Ft.

Előfizethető:

A szerkesztőség címére küldött e-mail vagy postai levél útján. Éves előfizetés 2018-ra (nyári, őszi és téli szám): 2400 Ft + postaköltség. A lap megvásárolható a KÖR Építész Stúdióban. (1023 Budapest, Gül Baba utca 4.) Telefon: +36 1 349 1236

SZERZŐK

60 A 2018 | 02-es lapszám szerzői:

Buella Mónika (1966)

Táj- és kertépítész, településrendezési és tájrendezési vezető tervező (KE, 1990), környezetvédelmi szakmérnök (BME, 1997). A Pagony Táj- és Kertépítész Iroda társalapítója, 1990-től 2006-ig munkatársa. 2007-ben alapította Fekete Annával a Tájrajz Tájépítész Irodát, amely a Kós Károly Egyesülés tagja. A *Szabad Gondolat* folyóirat felelős szerkesztője. Számos ismeretterjesztő film, illetve sorozat szerkesztője, rendezője.

Dénes Eszter (1978)

Építész, BME Építészmérnöki Kar (2012), PPKE BTK francia szak. A DNS-Műterem társalapítója, 2013-tól az *Országépítő* felelős szerkesztője. Rendszeresen publikál építészeti témában különböző folyóiratokban és online felületeken. Pro Architectura díj (2016). A tervezési munkák mellett több mint 15 *Településképi Arculati Kézikönyv* társszerzője, szerkesztője.

Erhardt Gábor (1974)

1998-ban diplomázott a BME Építészmérnöki Karán, majd a Kós Károly Egyesülés vándorépítésze volt. 2002 óta az AXIS Építésziroda Kft. munkatársa. Tervezési munkái (új borászati épületek építése, műemléki épületek felújítása) Tokaj-Hegyaljához kötik. 2012-ben az AXIS tagjaként Kós Károly-díjat kapott. Több építészeti témájú publikációja jelent meg a *Magyar Építőművészet*, a *Borbarát Magazin* és az *Országépítő* folyóiratban. Az *orszagepito.net* szerkesztője.

Kuli László (1968)

Építész, Ybl Miklós Műszaki Főiskola, Budapest, magasépítő mérnök (1992), YMMF, építésztervező szakmérnök (1995), a Kós Károly Egyesülés Vándoriskolája (1999), a Kós Károly Egyesülés tagja, a Vándorépítész Kft. alapítója és tagja (2002–2010), Budajenő Község Településfejlesztési Bizottságának elnöke 2006-tól, Pest Megye Építészeti Nívódíja (2009), a Magyar Építőművészek Szövetségének tagja.

Sáros László György DLA (1947)

Építész (BME, 1971), fotográfus. 1991-ben megalapította a Sáros és Társa építészirodát, amely hat tervezővel, és a Kós Károly Vándoriskola-hallgatók bevonásával dolgozik. Üdülők, szállodák, áruházak, vendéglátó-ipari és kereskedelmi funkciójú épületek tervezése mellett a 90-es évektől a családi házak, ill. a kisebb közösségeket szolgáló épületek megvalósítása került előtérbe munkásságában. Gimnazista korától fényképez, építészeti fotói mellett spekulatív, filozófiai indíttatású képei figyelemre méltóak. Makovecz Imre magán-mesteriskolájának első hallgatója. MMA rendes tag (2012), Magyar Építőművészek Szövetsége elnök (2012–2016), Makovecz Imre Alapítvány kuratóriumi tag (2012–), KKE Kós Károly Alapítvány Kuratórium vezetője (1993–2004). Főépítészként tevékenykedett Madocsán, Vecsésen, Jászberényben és Fóton. Díjak: A Hazáért Érdemkereszt (1998), Pro Architectura díj (2000), Ybl Miklós-díj (2001), Az Év Főépítésze (2004), Kós Károly-díj (2008).

TerdikBálint (1978)

Építész, BME Építészmérnöki Kar (2003), KKE Vándoriskola-diploma (2009). Mesterei Kőszeghy Attila, Sáros László, Turi Attila, Salamin Ferenc és Makovecz Imre. 2006-tól a Triskell Kft. munkatársa. Az *Országépítő* folyóirat szerkesztője.

Tóth Vilmos (1953)

Építész, Belgrádi Építészmérnöki Egyetem, okleveles építészmérnök (1978), 1979-től 1992-ig a magyarkanizsai ÉIK Tervező Irodájának építésztervező mérnöke, 1992-ben megalapítja a Domus építésztervező irodát, előbb csókai, majd magyarkanizsai székhellyel. 2012-től 2016-ig Magyarkanizsa község tanácsának építésze, majd 2016-tól községi fő városstervező.

A LAPOT TERJESZTIK:

Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.)
Fehérlófia Könyvesbolt (1084 Bp., József utca 8.)
FUGA Budapesti Építészeti Központ (1052 Bp., Petőfi Sándor utca 5.) | Gondolat Kiadói Kör (1053 Bp., Károlyi Mihály utca 16.) | Írók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. (1061 Bp., Andrássy út 45.) | LAPKER Zrt. (1097 Bp., Táblás utca 32.) | Lira Könyv Zrt., Szakkönyvárúház (1065 Bp., Nagymező utca 43.) | Lyra Könyvesház Kft. (2600 Vác, Piac utca 1.) | Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Ötpacsirta utca 2.) | Püski Kiadó Kft. (1013 Bp., Krisztina körút 26.) | Ráday Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27.) | SZKITIA Nagykereskedés (1063 Bp., Szondi utca 60.) | Vince Kiadó, Műcsarnok könyvesbolt (1146 Bp., Dózsa György út 37.)

A Kós Károly Egyesülés örökös tagjai:

Kálmán István | Kampis Miklós | † Makovecz Imre

Cégek:

Archevil Kft. | AXIS Építész Iroda Kft. | BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft.
BODONYI Építész Kft. | CompArt Kft. | Csiky és Társa Beruházásszervező Kkt. | DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉS Kft. | GOMÉP Kft. | Győri István | Hayde Tibor/NRZST Kft. | KOMÁRY Építő Kft. | KÖR ÉPÍTÉS STÚDIÓ Kft. | KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. | KVADRUM Építész Kft. | Litkei Építésziroda Kft. | MAKONA Építész Tervező és Vállalkozó Kft. | Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. | MÉRMŰ 87 Építészeti és Geodéziai Kft. | OPEION Kft. | PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. | Pallér 2 Kft. | PARALEL Építésziroda Kft. | SÁROS és Társa Építésziroda Bt. | TÁJRAJZ Tájépítész Bt. | TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. | UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. | Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft.

Egyéni tagok:

Balogh Levente | Bogos Ernő | Ekler Károly | Eszenyi Ákos | Esztágy Győző | Farkas Miklós | † Gerle János | Győri István | Hayde Tibor | Komáromy Tamás | Kuli László | Litkei Tamás György | Márton László Attila | Müller Csaba | Papp Vilmos

Örökös tiszteletbeli tagok:

† Dr. Simcha Yom-Tov | † Kund Ferenc | Kund Ferencné | Pap Gábor

Kerámia építőanyagok a Wienerberger csoporttól

Innovatív Porotherm
okostéglák, falazóelemek,
hanggátló téglák, áthidalók,
kerámia födémrendszer,
valamint minőségi
Tondach kerámia
tetőcserepek
és rendszermegoldások.

1119 Budapest, Bártfai utca 34. | Infóvonal: 1/464-7030 | www.wienerberger.hu

Kültéri és beltéri nyílászárók igényes alapanyagokból, korszerű gyártástechnológiával, szakszerű beépítéssel. Egyéni igények alapján készített bútorok, lépcsők. Különleges belsőépítészeti kialakítás egy kézben.

SŐREGI
MESTER KFT.

Kartal, Kodály Zoltán u. 29. | +36 (28) 439-463, +36 (30) 934-3011 | info@soregimester.hu

www.soregimester.hu

ÉPKOMPLEX Kft.

ÉPÍTŐIPARI GENERÁLKIVITELEZÉS

2100 Gödöllő, Rét u. 37.
Tel/fax: +36 (28) 420-995
epkomplex@epkomplex.hu

TARTÓS TETŐ SZÁZ SZÍN BEN

Kerámia tetőcserepek a Creatontól

CREATON
A TETŐCSERÉP

Sokak számára a tető tartóssága egyet jelent a tető színének, felületének tartósságával. Aki a Creaton kerámia tetőcserepei közül választ, az nem csak egy tartós tetőmegoldást, de a környezetudatosságot és a természetességet részesíti előnyben. A Creaton kerámia tetőcserepek 50 év múlva még mindig eredeti szépségűek és változatlan minőségűek, de a hasznos élettartamuk évszázadnyi. Aki a Creaton kerámia tetőcserepei mellett dönt, viharálló és minőségi tetőjét csak akkor cseréli majd le, ha megunta.

Kerámia tetőcserep. Természetesen.

SOKON Építőipari és Kereskedelmi Kft.

2484 Agárd, Széchényi úti pavilon sor,
telephely: 8095 Pákozd, Dinyési út 6.
tel.: +36 22 579 000 • fax.: +36 22 579 001
e-mail: sokonft-online.hu • www.sokon.hu

A makói termál- és gyógyfürdő épületének rétegelt ragasztott fa elemeit gyártottuk, és az Egyesülés felügyelete mellett végeztük a szerkezet szerelési munkáit.

Szabó Tamás asztalosmester

PERBALABLAK

igényes fa nyílászárók, háromrétegű üvegezéssel,
műemléki épületekre, családi házakra, passzív házakra

2074 Perbál, Fő út 70. | tel.: +36 (26) 370-280, +36 (20) 385-3187
perbalablak@t-online.hu | www.perbalablak.hu

Játszható terek... kaland, élmény, kihívás...

Ilona-malom Műhely Bt.

H-8294 Kapocs Kültelek 1. tel: +36 70 941 1143
muhely@ilonamalom.hu www.ilonamalom.hu

Új kapocsi telephelyünkön kibővült kapacitással,
egyedi kötélhálógyártó technológiával állunk rendelkezésükre.

.MŰHELY.
Ilona Malom

KRIZSANYIK ÉS TÁRSA KFT. EGYEDI NYÍLÁSZÁRÓK GYÁRTÁSA

2173 Kartal, Hunyadi út 24/b

Telefon/fax: +36 (28) 437-564 | Mobil: +36 (30)960-3030

E-mail: janos@krizsanyikkft.hu

Homlokzati
hőszigetelő
rendszerek

Glettanyagok
és vékony-
vakolatok

CUPA PIZARRAS

The world leader in natural slate

www.termespala.hu

Tető Horn Terméspala Forgalmazó és Kivitelező Kft.
8230 Balatonfüred, Ady E. u. 10.
Tel.: +36 20939 4379
tetohorn@tetohorn.hu

tetőhorn

